

Samenwerkingsagenda Migratie en Lokaal Beleid

Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten in Den Haag: **Wonen, werk en taal**

Stefanie L. Schuddebeurs, Anita Ham,
Peter Hermus en Katja Rusinovic

Inleiding

In 2024 heeft 59 procent van de Haagse bevolking een migratieachtergrond. Deze groep is divers wat betreft onder andere herkomstland, verblijfsduur en generatie. Een groeiende groep betreft EU-arbeidsmigranten. Vijftien jaar geleden waren er nog nauwelijks arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa in Den Haag. Momenteel zijn er naar schatting zo'n 50.000 migranten uit Midden- en Oost-Europa in Den Haag, uitgaande van de vijf grootste groepen (Gemeente Den Haag, 2023). Deze schatting is opgebouwd uit 39.241 personen met de Poolse, Bulgaarse, Roemeense, Hongaarse en Griekse nationaliteit die per 1 januari 2023 geregistreerd stonden in de BRP van Den Haag, aangevuld met 25 tot 30 procent niet-geregistreerden, naar landelijke schattingen van het aandeel niet-geregistreerde arbeidsmigranten. Het is daarbij aan te merken dat het zeer complex is om goed zicht te krijgen op het aantal EU-arbeidsmigranten in Den Haag. Een andere recente en groeiende groep betreft Oekraïense ontheemden. Inmiddels verblijven er ongeveer 3.500 Oekraïense ontheemden die vallen onder de Europese Richtlijn Tijdelijke bescherming in Den Haag (Gemeente Den Haag, 2024).

De gevolgen van deze migratiestromen krijgen vooral lokaal een gezicht, bijvoorbeeld in de opvang voor ontheemden uit Oekraïne of de huisvestingssituatie van EU-arbeidsmigranten. Deze lokale opgaven brengen verschillende beleids- en onderzoeksvragen met zich mee. Vanuit het kenniscentrum Governance of Urban Transitions, lectoraat Grootstedelijke Ontwikkelingen, werken we met de gemeente Den Haag samen aan deze en andere (migratie)vraagstukken.

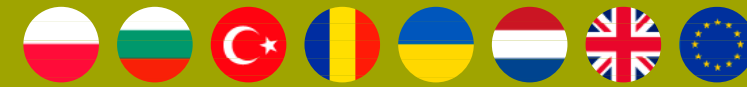
In deze rapportage zijn de uitkomsten opgenomen van onderzoek dat is uitgevoerd in 2023-2024 onder EU-arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden. Hoewel het twee verschillende doelgroepen betreft, hebben zij gemeen dat het beeld bestaat dat zij tijdelijk in Den Haag of Nederland verblijven. Daarbij blijkt uit verschillende onderzoeken dat de arbeidsmarktpositie van Oekraïense ontheemden overeenkomsten vertoont met die van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa (o.a. Dagevos en Rusinovic, 2024). Zo zijn Oekraïense ontheemden, net als arbeidsmigranten, veelal werkzaam in laagbetaalde en laaggeschoolde banen, veelal onder hun opleidingsniveau.

Dit rapport beschrijft de wijzen waarop Oekraïense ontheemden en arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa zijn ingebed in de Haagse samenleving. Hierbij ligt de focus op werk, wonen en taal. In deze rapportage zullen we de resultaten voor beide groepen beschrijven en vergelijken. De benaming 'Oekraïense ontheemden' is de officiële term waarmee vluchtelingen die vanuit Oekraïne zijn gevlucht worden aangeduid. De term 'arbeidsmigrant' verwijst in dit rapport naar migranten die naar Nederland komen om te werken (zie ook Adviesraad Migratie, 2024). Daarbij is de focus geweest op arbeidsmigranten uit Bulgarije en Polen, aangezien dit de grootste groepen EU-arbeidsmigranten zijn in Den Haag (zie Seidler et al. 2023).

De data die gepresenteerd worden, zijn gebaseerd op een surveyonderzoek, focusgroepgesprekken en (informele) observaties. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode januari 2024 - juni 2024 (zie ook [Methodologie](#)). Aanvullend maken we gebruik van inzichten uit relevante studies. De uitkomsten van het onderzoek bieden handvatten voor interventies en input voor beleid gericht op een (langetermijn) visie voor de Oekraïense groep ontheemden alsook lessen voor beleidsopgaven wat betreft arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Daarnaast bieden de uitkomsten de basis voor meer verdiepende kwalitatieve vervolgonderzoeken.

Naast dit onderzoek zijn in het afgelopen jaar ook studenten van verschillende opleidingen van de Haagse Hogeschool met onderzoeksopdrachten aan de slag gegaan die passend waren binnen de scope van dit onderzoek. De resultaten van deze onderzoeken zijn apart opgenomen (zie onderdeel [Studentenopdrachten](#)).

Methodologie

Om een zo rijk mogelijk beeld te kunnen geven van de ervaringen van Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten op het gebied van wonen, werk en taal is gekozen voor mix van kwantitatieve en kwalitatieve methoden:

- Er is een korte en een lange survey ontwikkeld die beschikbaar is gemaakt in 7 talen: Pools, Bulgaars, Turks, Roemeens, Oekraïens, Nederlands en Engels. De survey was zowel op papier als online in te vullen.
- De survey is online via uiteenlopende sociale mediakanalen onder de aandacht gebracht van de verschillende doelgroepen.
- Er is actief geworven via de wijkbezoeken, deelname aan bijeenkomsten en activiteiten en de verspreiding van de survey middels flyers en sleutelpersonen. De Oekraïense respondenten zijn actief geworven via de gemeentelijke opvanglocaties.
- Door op veel verschillende locaties en tijdstippen data te verzamelen is zo goed mogelijk geprobeerd tot een representatieve onderzoeksgroep te komen.
- De survey is door 984 respondenten ingevuld, waaronder 682 Haagse respondenten.
- Behalve de survey zijn er onder de Poolse, Bulgaarse en Oekraïense doelgroep meerdere focusgroepen afgenomen met in totaal 45 deelnemers.
- Om meer zicht te krijgen op de situatie van Turkssprekende Bulgaarse migranten en kort in Nederland gearriveerde arbeidsmigranten is extra ingezet op informele gesprekken en interviews in Transvaal, met name op weekenddagen.

Mix van methoden, uniformiteit in de vragen, differentiatie in benadering doelgroepen

Om een zo rijk mogelijk beeld te kunnen geven van de ervaringen van Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten op het gebied van wonen, werk en taal is gekozen voor een mix van kwantitatieve en kwalitatieve methoden. Er is gestreefd naar zo veel mogelijk uniformiteit in de methodologie om de resultaten op groepsniveau te kunnen vergelijken. Om zoveel mogelijk respondenten te bereiken, is er voor de afzonderlijke doelgroepen een passende benadering ontwikkeld. Zo zijn er relevante sociale mediakanalen per doelgroep in kaart gebracht, is er gewerkt aan passende communicatie-uitingen om het onderzoek bekend te maken en zijn de onderzoekers proactief naar wijken en locaties getrokken om in contact te komen met mensen, vaak via sleutelpersonen uit de doelgroepen zelf.

Kwantitatieve methode – ontwikkeling van een korte en een lange survey

In de periode december 2023 tot januari 2024 is een uitgebreide survey ontwikkeld over de thema's woonomstandigheden, werkzame leven, informatievoorziening, taalverwerving, kinderen en toekomstperspectief. Deze zijn voorgelegd aan de gemeente en samenwerkingspartners in het veld (Stichting POLKA, Wijkz, Informatiebus voorlichters, veldwerkers WeZijn Transvaal) voor feedback. In januari 2024 is op verzoek van de gemeente Den Haag ook een ingekorte versie van de survey ontwikkeld met als doel deze tijdens het veldwerk op straat af te kunnen nemen.

Zowel de uitgebreide als de ingekorte survey is beschikbaar gemaakt in het Pools, Bulgaars, Turks, Roemeens, Oekraïens, Nederlands en Engels. Dit geldt ook voor flyers die de survey onder de aandacht brachten. Er zijn cadeaubonnen verloot onder deelnemers.

Verspreiding van de survey – aanpak passend bij doelgroep

Oekraïense ontheemden

Voor het benaderen van de groep Oekraïense ontheemden zijn de volgende strategieën toegepast:

- Bezoek aan meerdere gemeentelijke opvanglocaties (GOO), timing wisselend per locatie afgestemd op het type bewoners om de survey uit te delen aan bewoners. In totaal is het onderzoeksteam 13 dagdelen, over drie weken verspreid, aanwezig geweest op diverse gemeentelijke opvanglocaties.
- Verspreiding van flyers met QR-code op alle gemeentelijke locaties. Daarnaast is de link van de online survey in de groepschats van de gemeentelijke opvanglocaties onder de aandacht gebracht.
- Verspreiding van de link naar de online survey via social mediakanalen, zoals Telegram, Whatsapp, Facebook en NextDoorNeighbour.
- Voor bovenstaande aanpak is nauw samengewerkt met Oekraïens sprekende student-assistenten.

Afbeelding 1: Flyers zijn klaar voor verspreiding. Beeld: HHs

EU-arbeidsmigranten

De EU-arbeidsmigranten zijn op de volgende manieren benaderd:

- Verspreiding van de survey en de flyer met QR-code door gemeentelijke voorlichters via het mobiel informatiepunt in met name Laak, Transvaal en Segbroek.
- Actieve werving van deelnemers voor de uitgebreide en ingekorte versie van de survey in wijken waar veel EU-arbeidsmigranten van Poolse, Bulgaarse en Turks Bulgaarse achtergrond verblijven. Denk aan bezoeken aan wijkpark Transvaal, cafés in Transvaal en rond Zuiderpark alsmede aansluiten bij activiteiten zoals Bulgaars volksdanslessen, speelmiddagen in Transvaal en activiteiten van Stichting POLKA in Laak en Segbroek.
- Verspreiding van flyers met QR-code in winkels, cafés, huisartsen en buurtcentra die zich richten op arbeidsmigranten in Transvaal en Laak.
- Samenwerking met Stichting Barka die de survey onder hun netwerk heeft verspreid.
- Verspreiding via sleutelpersonen, zoals medewerkers van Stichting Barka en ouderraad van Poolse en Bulgaarse weekendscholen.
- Verspreiding van de survey via sociale mediakanalen zoals Facebookgroepen van/ voor Bulgaren, Polen en Roemenen die in Nederland verblijven; NextDoorNeighbor.
- De verspreiding vond plaats in nauwe samenwerking met Poolse, Bulgaarse, Turkse en Roemeense student-assistenten.

Resultaat: meer dan 900 respondenten bereikt

Deze inspanningen hebben geresulteerd in totaal 984 aantal ingevulde surveys van in Nederland woonachtige respondenten. Hiervan hebben er 523 de uitgebreide survey ingevuld (waarvan 319 online) en 461 respondenten de ingekorte survey (waarvan 110 online). Omdat we ook online hebben geworven, is niet iedereen woonachtig in Den Haag.

In totaal hebben 682 respondenten de survey ingevuld die in Den Haag woonachtig zijn, waarvan 206 online. In Den Haag zijn 296 uitgebreide surveys ingevuld en 386 ingekorte surveys. In Den Haag hebben de online-kanalen minder respons opgeleverd dan actieve werving op straat en in het netwerk. De surveys zijn het vaakst ingevuld door Poolse respondenten (N=258), daarna door Bulgaren (N=166), Oekraïners (N=162) en overig (N=78). Meer over de respondenten uit de survey staat in het onderdeel 'Kenmerken respondenten'.

Kwalitatieve methoden – focusgroepen, interviews en informele gesprekken

Focusgroepen

In de maanden mei en juni 2024 zijn zes focusgroepen geïnitieerd waarvan vijf genoeg deelnemers hadden om doorgang te vinden. In totaal zijn 45 respondenten in focusgroepen gesproken rondom wonen, werk en taal. Respondenten ontvingen een tegoedbon van 20 euro als dank voor hun medewerking. De Bulgaarse focusgroep bestond uit 4 deelnemers. De Poolse focusgroep bestond uit 8 deelnemers. Er was maar 1 aanmelding voor een focusgroep specifiek gericht op Turkssprekende Bulgaren en deze focusgroep is geannuleerd. De geïnteresseerde deelnemer liet weten terug te keren naar Turkije en kon niet meer worden geïnterviewd. Er zijn drie Oekraïense focusgroepen georganiseerd met respectievelijk 7 deelnemers, 6 deelnemers en 20 deelnemers.

Werving en aanpak focusgroepen:

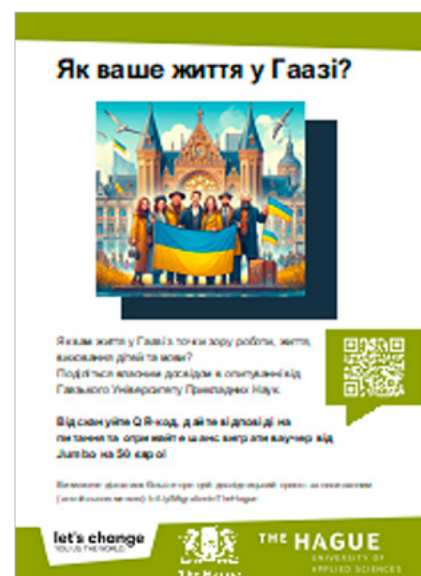
- Er is geworven onder respondenten van de survey die hadden aangegeven, benaderd te willen worden voor verder onderzoek.
- 4 focusgroepen hebben op de Haagse Hogeschool plaatsgevonden als neutrale plek. 1 focusgroep heeft plaatsgevonden op een gemeentelijke opvanglocatie omdat daar mensen verblijven die soms minder goed ter been zijn.
- Alle focusgroepen vonden plaats in de avonden, zijn live getolkt en opgenomen. De transcripten zijn uitgewerkt tot Engelse teksten, die daarna door het onderzoeksteam zijn geanalyseerd middels Atlas TI.

Afbeelding 2: Flyer zichtbaar in Bulgaarse winkel, Transvaal. Beeld: HHs.

Veldwerk – opbouw relaties in Transvaal met als doel Bulgaarse migranten te bereiken

- Na een eerste kennismaking en introductie door de Bulgaarse veldwerker in Transvaal, is een Bulgaarssprekend onderzoeksduo in de periode maart/mei 2024 zes keer op weekenddagen in Transvaal aanwezig geweest. Via informele gesprekken is de survey onder de aandacht gebracht, vertrouwen en netwerk opgebouwd, en zijn er ervaringen op gebied van woon- en werkomstandigheden opgehaald. Hier zijn met name Turkssprekende Bulgaren gesproken.
- Omdat het aantal Bulgaarse respondenten in de focusgroepen tegenviel door enkele no shows, zijn er in juli en september extra interventies om tot aanvullende interviews te komen onder Turkssprekende Bulgaren die korter dan 2 jaar in Nederland verblijven. Dit heeft geleid tot 2 aanvullende interviews en notities van 2 extra weekenddagen met informele gesprekken in Transvaal.
- NB: Hoewel er relatief open werd gedeeld door respondenten in de informele gesprekken in Transvaal, was het invullen van de survey vaak een brug te ver. Ook bleef men afwijzend tegenover medewerking aan 'echte' interviews met opname en vergoeding, ook waar het warmere contacten betrof uit het netwerk van onze student-onderzoekers.

Afbeelding 3: Flyer om survey onder de aandacht te brengen van Oekraïners.
Beeld: HHs.

Betrekken van dak- en thuislozen

Via Stichting Barka, die zich richt op kwetsbare en dakloze Oost-Europese arbeidsmigranten, hebben 12 respondenten de survey ingevuld, waarvan een aantal ook heeft aangegeven open te staan voor verder onderzoek. Deze respondenten zijn benaderd voor interviews in de maand september, maar helaas zijn hier geen reacties op gekomen. Omdat het om een beperkte groep gaat die de survey heeft ingevuld en we geen aanvullende kwalitatieve data hebben, is besloten om deze data niet op te nemen. Om een beeld te krijgen van de groep dakloze arbeidsmigranten is aanvullend kwalitatief onderzoek nodig.

Representativiteit van de respondentenpopulatie

Een veel gestelde vraag bij onderzoek is of de data en daarmee de uitkomsten representatief zijn. Representativiteit verwijst naar de mate waarin de kenmerken van de groep respondenten (de onderzoeksgroep) overeenkomen met de kenmerken van de gehele groep personen (populatie) waar het onderzoek op is gericht. Als de onderzoeksgroep representatief is, zijn de resultaten generaliseerbaar.

In algemene zin kan worden gesteld dat de grootte van de onderzoeksgroep, de steekproefmethode en de variëteit van de onderzoeksgroep van invloed is op de representativiteit. Sterke punten van dit onderzoek zijn de omvang van de bereikte onderzoeksgroep en de grote variatie in bijvoorbeeld leeftijd, geslacht en verblijfsduur. Wat in dit onderzoek moeilijker is, is de afbakening van de populatie. Hoe ziet die populatie er precies uit, wie maken er deel van uit en wie niet en op welk moment in de tijd? Idealiter wordt er uit een 'bekende' stabiele, totale populatie een aselechte of systematische steekproef getrokken en worden alleen de personen in deze steekproef bevraagd. Dat is in dit onderzoek niet mogelijk onder andere omdat bijvoorbeeld de populatie niet 'bekend' en/of 'geregistreerd' is en het niet altijd duidelijk is waar (op welk adres) de respondenten moesten worden gezocht. Door op veel verschillende locaties en tijdstippen data te verzamelen is zo goed mogelijk geprobeerd tot een representatieve onderzoeksgroep te komen. Een voorbeeld is de extra inzet middels het voeren van informele gesprekken in wijken om ervaringen van EU-arbeidsmigranten die hier korter dan 2 jaar verblijven te betrekken. Tegelijkertijd zal de in het onderzoek gevolgde manier van data verzamelen er waarschijnlijk toe hebben geleid dat het onderzoek representatief is voor de populatie arbeidsmigranten en Oekraïners die relatief vaak aanwezig zijn op de locaties en tijdstippen waar de surveys zijn afgenomen. Hierbij kan gedacht worden aan een specifiek café waar veel Griekse migranten komen of een Poolse vereniging voor vrouwen. Voor Oekraïense ontheemden bleek dat de survey met name is ingevuld door mensen die woonachtig zijn in de gemeentelijke opvanglocaties, ondanks de pogingen om de survey ook online onder de aandacht te brengen bij groepen die bijvoorbeeld in de particuliere opvang zitten. Resultaten van het onderzoek kunnen zonder verder onderzoek niet gegeneraliseerd worden tot de gehele populatie migranten in Den Haag. Tegelijkertijd geeft het wel waardevol inzicht in deze groepen die over het algemeen lastig te onderzoeken zijn.

Kenmerken van de respondentenpopulatie

De survey is door 984 respondenten ingevuld, waaronder 682 Haagse respondenten. Van de 682 in Den Haag woonachtige respondenten is het volgende beeld te schetsen:

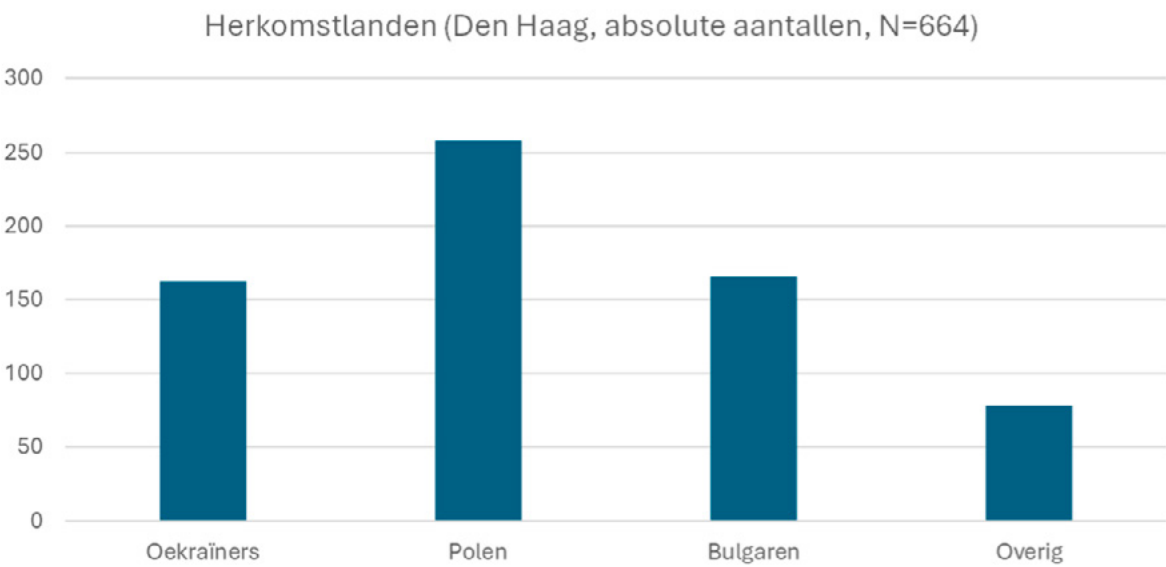
- Onder de Haagse respondenten is de survey het vaakst ingevuld door Poolse respondenten (N=258), gevolgd door Bulgaarse (N=166) en Oekraïense respondenten (N=162).
- In onze respondentengroep zijn relatief veel vrouwen aanwezig. Zowel onder de arbeidsmigranten als onder de groep Oekraïense ontheemden zijn vrouwen enigszins oververtegenwoordigd.
- De helft van onze respondenten geeft aan kinderen te hebben, waarvan het overgrote deel bij hen in Nederland woont.
- De grootste groep respondenten is tussen de 30 en 50 jaar oud.
- Wat betreft de verblijfsduur zijn de Bulgaarse respondenten het kortst in Nederland: de helft van de respondenten is korter dan 5 jaar in Nederland. Onder de Poolse respondenten is iets meer dan de helft langer dan 5 jaar in Nederland. De Oekraïense respondenten verblijven veelal sinds het begin van de oorlog (februari 2022) in Nederland.
- Voor arbeidsmigranten is werk de belangrijkste reden om naar Nederland te komen en voor de Oekraïense ontheemden is dit de oorlog. De keuze voor Nederland en Den Haag wordt veelal gemaakt vanwege familie, vrienden, kennissen die al in Nederland of Den Haag wonen.

Kenmerken van de respondentenpopulatie

In dit onderdeel wordt een beeld geschetst van de in Den Haag woonachtige respondenten van de survey. Het gehele rapport is gebaseerd op analyse van de in Den Haag woonachtige respondenten. Respondenten die aangaven niet voor werk te zijn gemigreerd en op het moment niet werken, zijn niet meegenomen in de analyse. Dit betrof een kleine groep (N=24).

Herkomst: met name Poolse, Bulgaarse en Oekraïense respondenten bereikt

Zoals te zien in figuur K1 is de survey het vaakst ingevuld door Poolse respondenten (N=258), daarna door Bulgaren (N=166), Oekraïners (N=162) en overig (N=78). De categorie ‘overig’ bestaat met name uit arbeidsmigranten uit Roemenië (N=22), Griekenland (N=12) en Turkije (N=12). De omvang van de groep Poolse en Bulgaarse

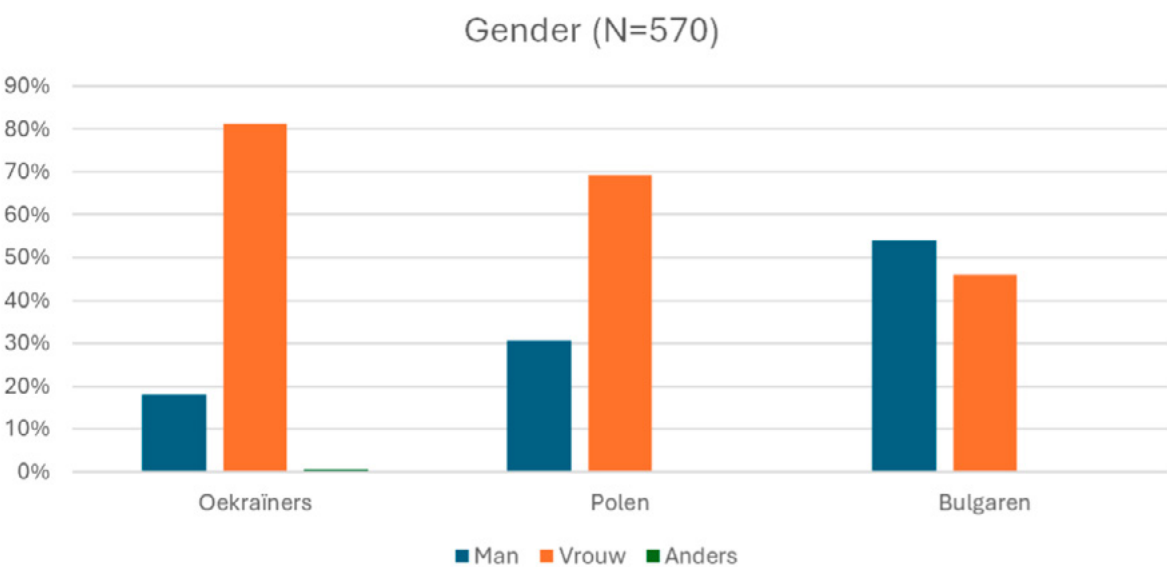
Figuur K1. Herkomstland Haagse respondenten (N=664)

respondenten is in lijn met de omvang van de populatie in Den Haag (Seidler et al, 2023). In de analyse van arbeidsmigranten zijn de andere nationaliteiten onder de categorie overig geschaard. De aantallen zijn te klein zijn om apart te analyseren.

Gender: vrouwen oververtegenwoordigd

Hoewel vaak verondersteld wordt dat arbeidsmigranten vooral mannen zijn, laat onderzoek van PBQL zien dat in Zuid-Holland het aandeel vrouwen ongeveer gelijk is aan dat van mannen (PBQL, 2020). In onze respondentengroep is zo gezien sprake van een oververtegenwoordiging van vrouwelijke arbeidsmigranten, met name waar het gaat om diegenen met een Poolse achtergrond (zie figuur K2). Een mogelijke verklaring is het actief werven van respondenten via activiteiten georganiseerd bij Stichting POLKA (centrum voor Poolse vrouwen).

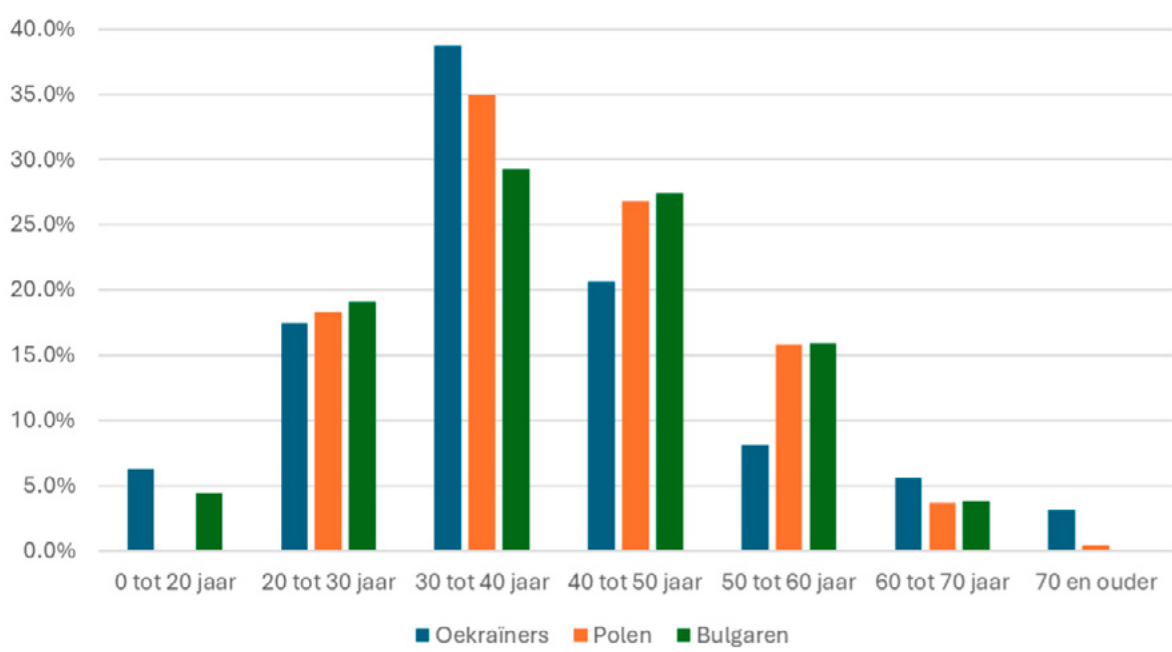
Volgens cijfers van het CBS met peildatum 1 mei 2024, zijn er sinds 24 februari 2022 83.035 Oekraïense ontheemden ouder dan 18 jaar woonachtig in Nederland. Daarvan is 66 procent vrouw (CBS, 2024). Van onze respondentenpopulatie is meer dan 80 procent vrouw, wat mogelijk verklaard wordt door het feit dat veel van onze respondenten in de gemeentelijke opvanglocaties woonachtig zijn.

Figuur K2. Gender – overzicht Haagse respondenten

Leeftijd: met name respondenten tussen 30 en 50 jaar oud

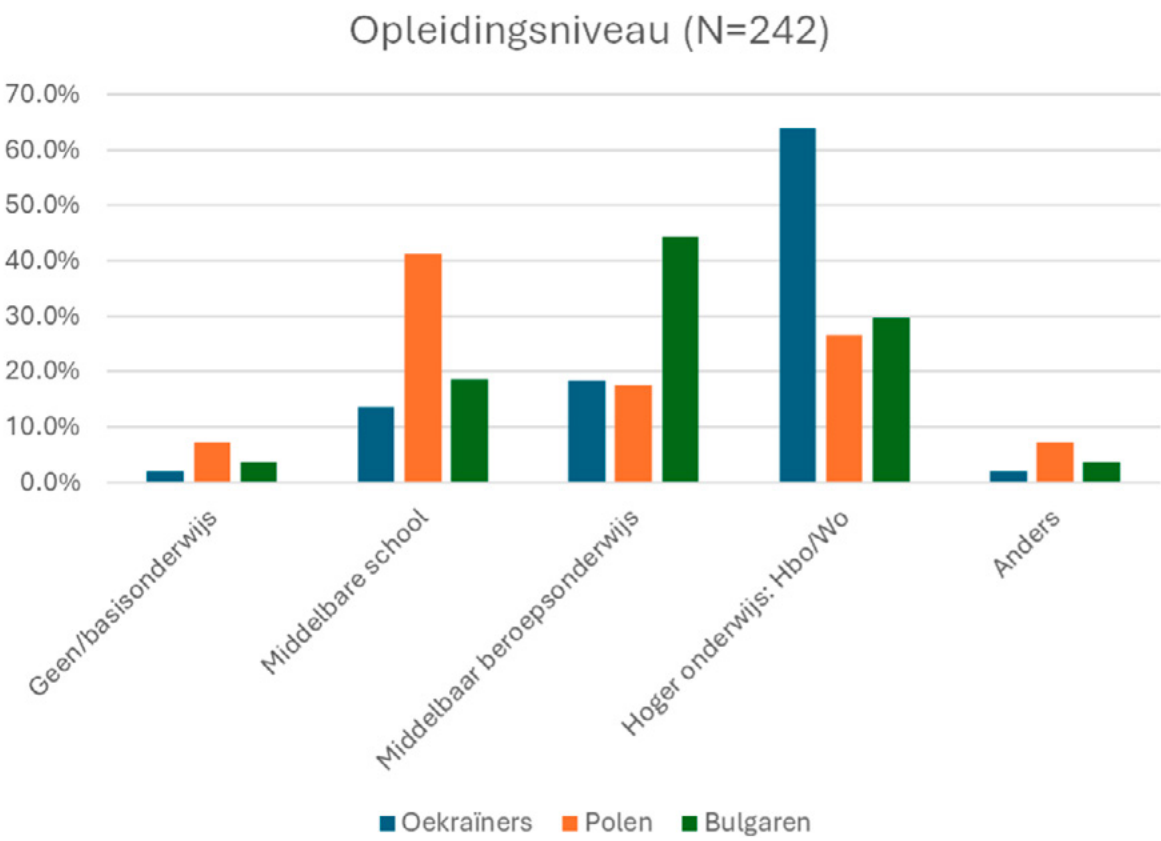
Zoals in de grafiek hieronder te zien is, is meer dan de helft van onze respondentenpopulatie voor zowel Oekraïense ontheemden als EU-arbeidsmigranten tussen de 30 en 50 jaar oud (zie figuur K3). Dit correspondeert voor wat betreft de Oekraïense ontheemden met gegevens over de algehele populatie in Den Haag (CBS, 2024).

Figuur K3. Leeftijdsopbouw respondenten

Gevolgde opleiding: vooral de Oekraïense respondenten zijn hoogopgeleid

In onze respondentenpopulatie geven met name de Oekraïense respondenten aan hoger onderwijs gevolgd te hebben. Dit is in lijn met ander onderzoek naar het opleidingsniveau van Oekraïense ontheemden in Nederland (Van Enk et al., 2024). Van de groep Poolse respondenten (totaal N=68) geeft aan het grootste deel de middelbare school te hebben gevolgd, waarbij Bulgaarse respondenten met name middelbaar beroepsonderwijs hebben gevolgd (totaal N=28). Belangrijk hierbij te noemen is dat de respons onder arbeidsmigranten op deze vraag gering is, omdat de vraag naar de gevolgde opleiding wel in de uitgebreide survey maar niet in de korte survey is opgenomen.

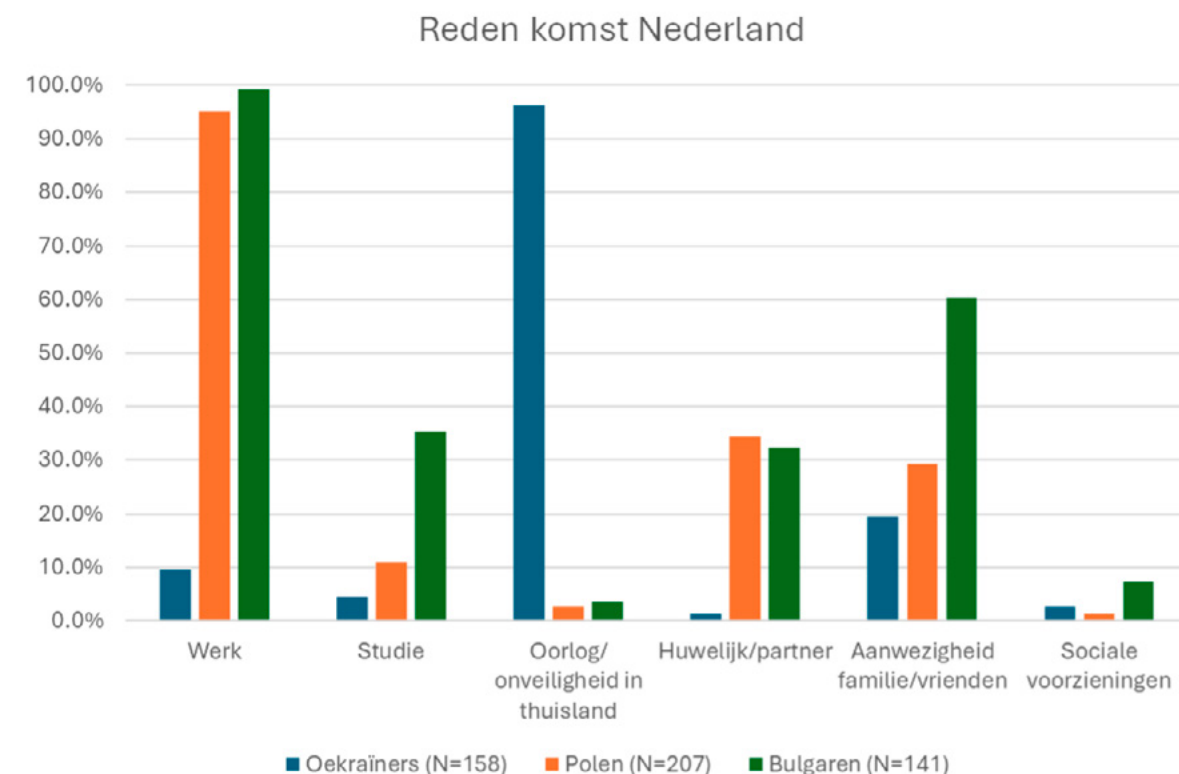

Figuur K4. Gevolgde opleiding respondenten

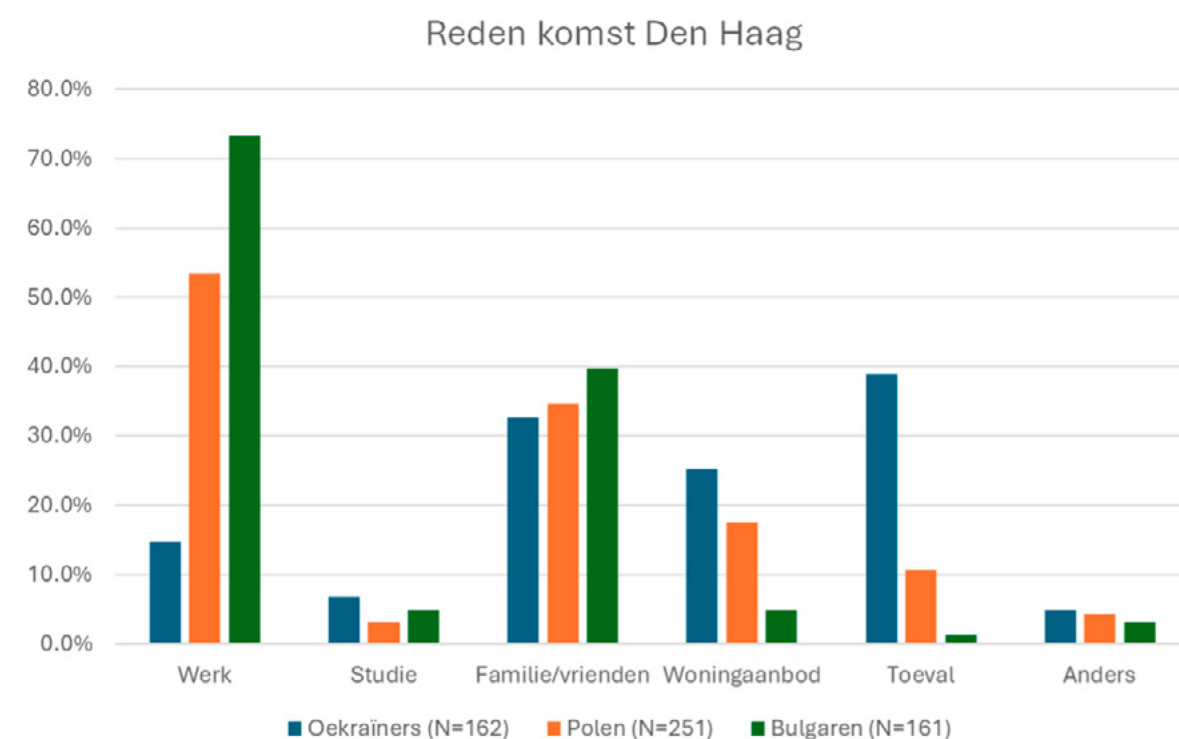
Migratiemotief

In de survey is gevraagd naar de redenen voor migratie. Daarbij kon men meerdere antwoorden aankruisen. Voor zowel Poolse als Bulgaarse respondenten was werk het belangrijkste motief om naar Nederland te komen, gevolgd door de aanwezigheid van familie of vrienden. Dit patroon herhaalt zich als het gaat om motieven om zich te vestigen in Den Haag. Dit is in lijn met onderzoek van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten waarin economische redenen zoals hogere salarissen, betere arbeidsvoorwaarden en meer kans op werk als belangrijkste motief wordt aangemerkt door arbeidsmigranten om naar Nederland te komen (Sobczyk-Turek en Cremers, 2023).

Voor Oekraïense ontheemden uit onze respondentengroep geldt dat het zwaarwegendste motief om te migreren naar Nederland, onveiligheid en oorlog in eigen land is. Toeval speelt een grote rol in de vestiging in Den Haag, in combinatie met aanwezigheid van familie/vrienden in Den Haag. Dit past goed bij de situatie van deze groep respondenten.

Figuur K5. Migratiemotief Nederland

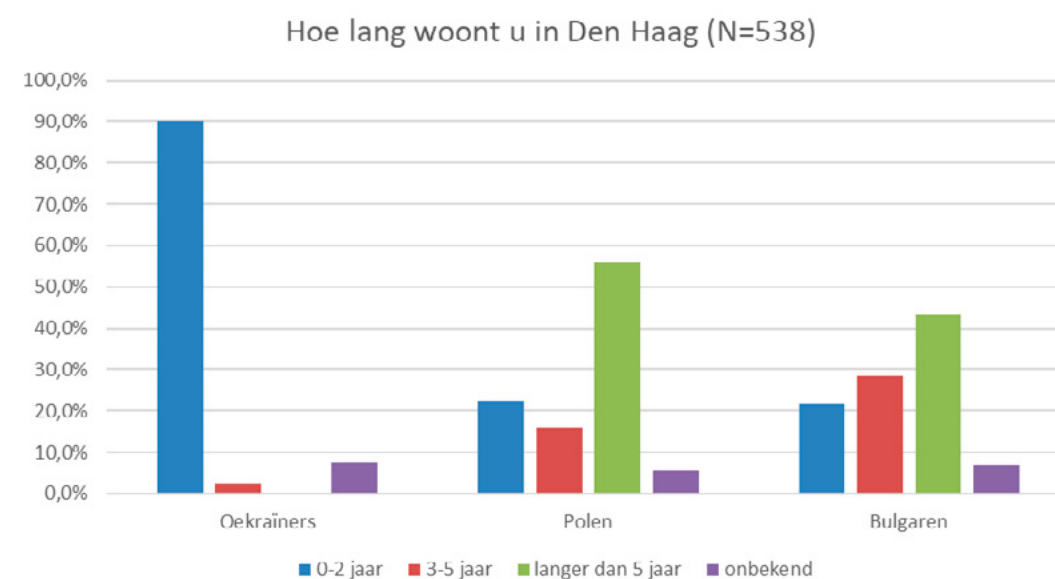

Figuur K5. Migratiemotief Den Haag

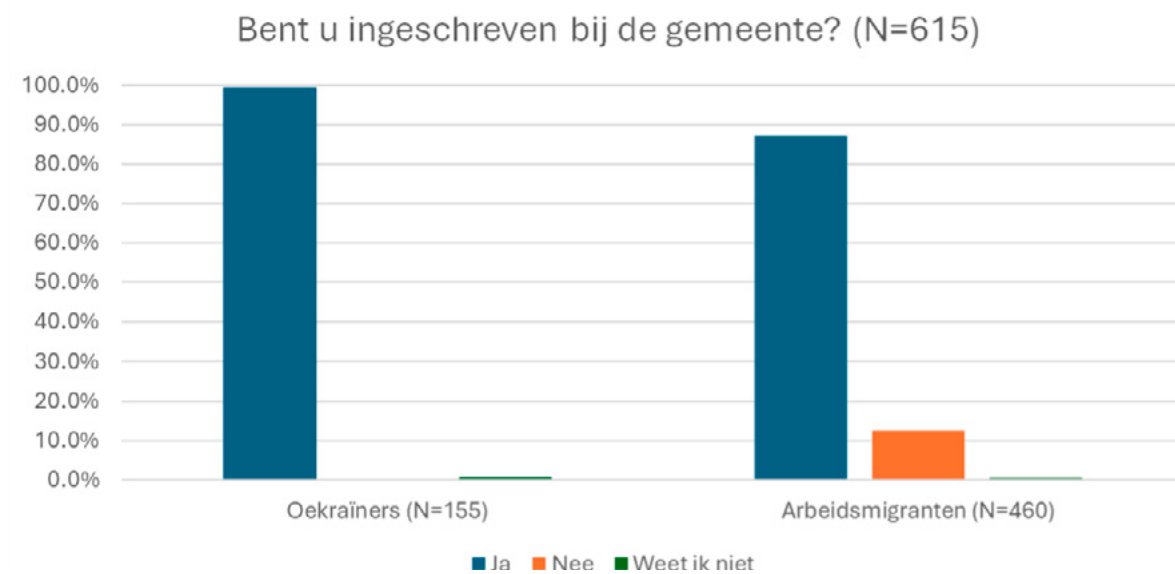
Variëteit in verblijfsduur arbeidsmigranten

Zoals in figuur K6 te zien is, is 90 procent van de Oekraïense respondenten zoals verwacht korter dan 2 jaar in Nederland ten tijde van dit onderzoek (totaal N=150). Dit is te verklaren door de Russische invasie van Oekraïne in 2022. Voor wat betreft de Poolse respondenten, is het grootste deel meer dan 5 jaar in Den Haag woonachtig (totaal N=237). Het grootste deel van de Bulgaren is korter dan 5 jaar in Nederland (50%, totaal N= 151). Het feit dat het grootste deel van de Poolse respondenten meer dan vijf jaar in Den Haag woont, kan worden verklaard doordat zij sinds 2007 vrije toegang hebben tot de arbeidsmarkt. Voor Bulgaren is dit vanaf 2014 toegestaan. Dat 50% van de Bulgaarse respondenten korter dan vijf jaar in Nederland is, kan dus deels verklaard worden door deze recentere toegang tot de arbeidsmarkt in Nederland.

Het overgrote deel van de respondenten geeft aan te zijn ingeschreven bij de gemeente. Voor wat betreft de Oekraïense respondenten is de hoge inschrijving te relateren aan het feit dat een groot aandeel van onze respondenten in gemeentelijk opvang woont ([Wonen](#)), waarbij het een voorwaarde is om ingeschreven te staan in de BRP. Van arbeidsmigranten wordt in het algemeen erkend dat velen zich ook niet (juist) inschrijven, terwijl in onze respondentengroep men wel aangeeft zich te hebben ingeschreven. Hierbij moet worden aangemerkt dat de vraagstelling zo toegankelijk mogelijk is geformuleerd (geen verwijzing naar RNI of BRP) en het zelfrapportage betreft.

Figuur K6. Duur verblijf Den Haag

Figuur K7. Inschrijving gemeente.

Kinderen – een eerste beeld dat meer verdieping vraagt

Hoewel een deel van de arbeidsmigranten al lang in Nederland verblijft, en hier ook kinderen krijgt, is over de positie van de kinderen van arbeidsmigranten nog relatief weinig bekend. In een van de weinige recente studies die hierover is verschenen, blijkt dat er op 1 januari 2021 57.250 kinderen zijn van EU- arbeidsmigranten in Nederland (Seidler et al. 2023). Het gaat om 20.250 jonge kinderen tot 4 jaar, 24.050 basisschoolkinderen en 13.000 tieners van 13-18 jaar.

In Den Haag gaat het naar schatting om 6.700 kinderen tussen 0-18 jaar. Dit zijn kinderen die opgroeien in een huishoudinkomen dat valt binnen de onderste 57 procent van het Nederlands gemiddelde. Het betreft kinderen van gezinnen die al langer in Nederland gevestigd zijn en recent gearriveerde gezinnen waarvan de kinderen in het herkomstland geboren zijn. Hoewel de recent gearriveerde gezinnen over het algemeen kwetsbaarder zijn dan de al meer gevestigde gezinnen, zijn beide groepen relatief kwetsbaar ten opzichte van kinderen met een vergelijkbare sociaaleconomische achtergrond. Deze kwetsbaarheid is gerelateerd aan factoren die vooral samenhangen met de arbeidsmarktpositie van de ouders (o.a. tijdelijke contracten, lange werkdagen), gecombineerd met culturele aspecten, waaronder wantrouwen richting instanties,

en de capaciteiten (in het bijzonder het opleidingsniveau) van de ouders. Vanuit het onderwijs, welzijn, politie en zorg zijn verschillende signalen die hierbij aandacht vragen, zoals communicatieproblemen vanwege taalbarrières, onderbroken schoolcarrières, wantrouwen van ouders richting instanties, geringe meldingsbereidheid, en jongeren die deels buiten beeld raken. Professionals ervaren hierbij soms ook handelingsverlegenheid (Seidler et al., 2023; Gemeente Den Haag, 2024).

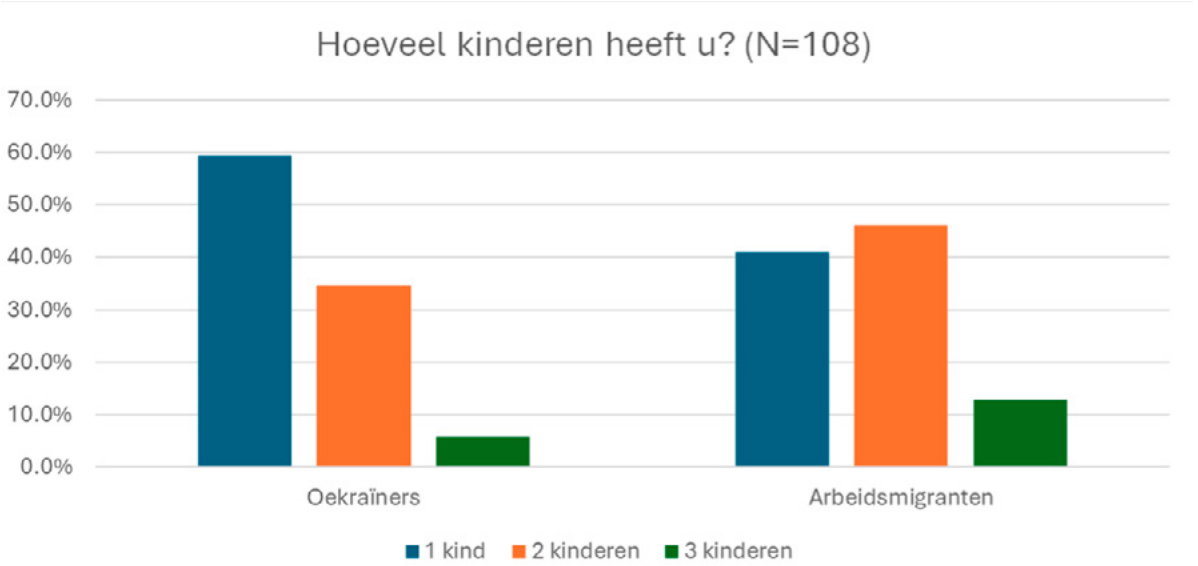

Afbeelding 4: Spelende kinderen tijdens wijkbezoek Transvaal. Copyright: Haagse Hogeschool.

Onder de groep Oekraïense ontheemden is de meerderheid vrouw en veelal zijn zij met hun kinderen gevlucht. Volgens data van het CBS waren er op 1 oktober 2023 waren er volgens het CBS in Nederland ongeveer 55.800 Oekraïense kinderen en jongeren (0-23 jaar) (CBS, 2024). Deze groep bestaat uit 20.240 kinderen jongeren dan 5 jaar, waarvan 90 procent in Nederland is geboren, 24.040 basisschoolkinderen (4-12 jaar) en 12.990 tieners van 13-18 jaar. Over de positie van deze kinderen in Nederland is vooralsnog weinig bekend.

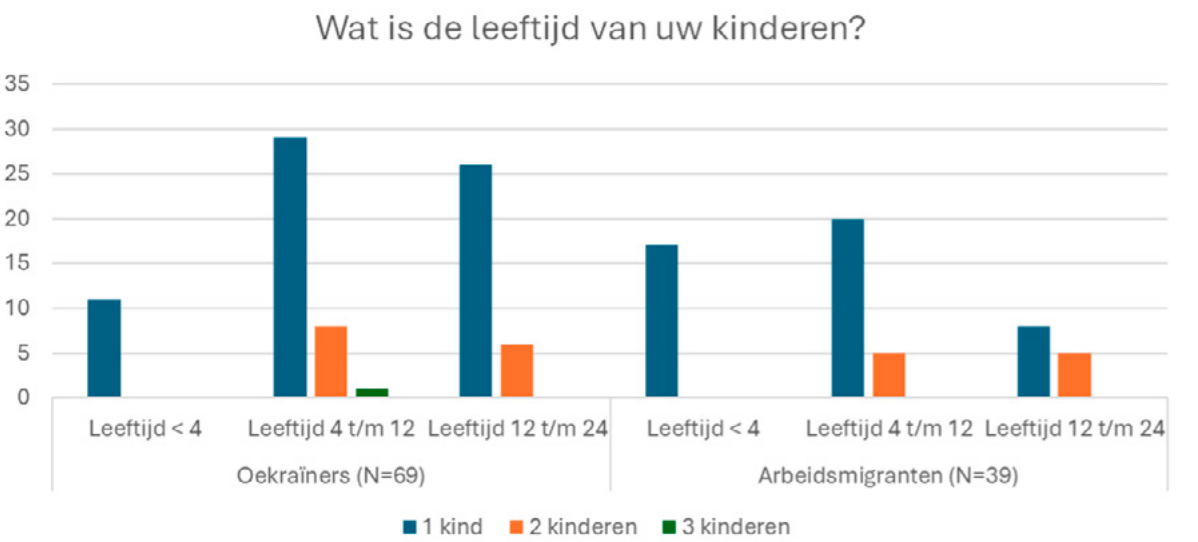
Helft van respondenten heeft kinderen

In de uitgebreide versie van de survey is zowel aan Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten gevraagd of zij kinderen hebben en zo ja, om hoeveel kinderen het gaat, in welke leeftijdscategorie en of zij zich in Nederland bevinden. Van de 213 respondenten die antwoord hebben gegeven op de vraag of men kinderen heeft, geeft de helft van zowel de Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten aan kinderen te hebben. Onderstaande figuur K8 laat zien dat Oekraïense respondenten met name één kind hebben, waar arbeidsmigranten meestal twee kinderen hebben. Voor zowel de Oekraïense kinderen als kinderen van arbeidsmigranten is de grootste groep van hun kinderen in de leeftijd tussen 4 en 12 jaar oud, waarbij de Oekraïense kinderen in tweede instantie ook veel tieners en jongvolwassenen omvatten en de kinderen van arbeidsmigranten juist in tweede instantie jonger zijn dan 4 jaar (Figuur K9).

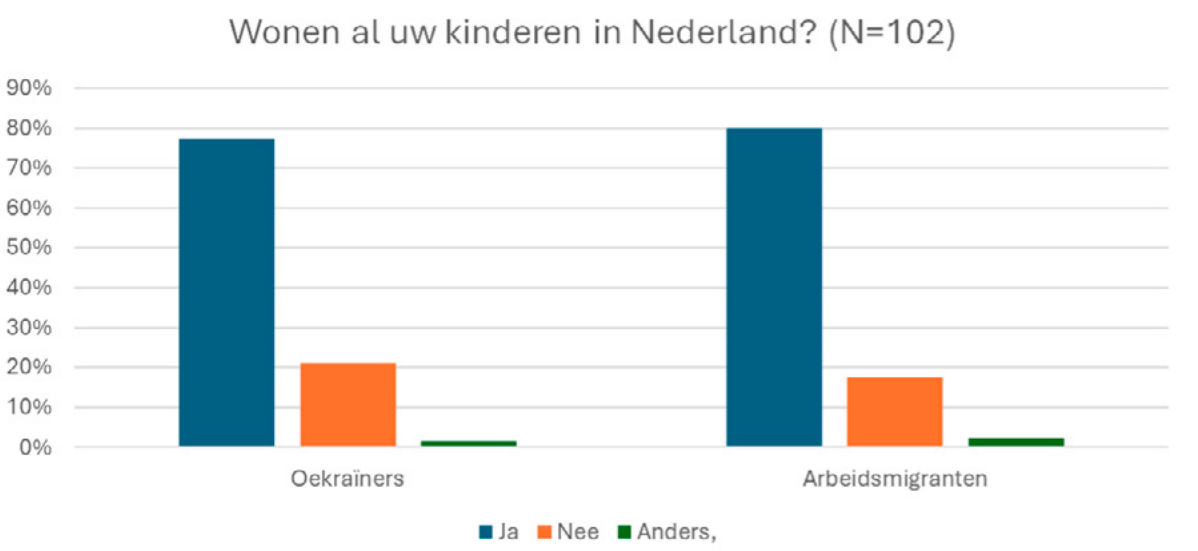

Figuur K8. Hoeveel kinderen.

Het overgrote deel van alle respondenten geeft aan dat al hun kinderen in Nederland wonen. Zo'n 20 procent van zowel Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten met kinderen geeft aan dat niet alle kinderen in Nederland wonen (zie onderstaande figuur K10).

Figuur K9. Leeftijd van kinderen

Figuur K10. Kinderen woonachtig in Nederland

Wonen

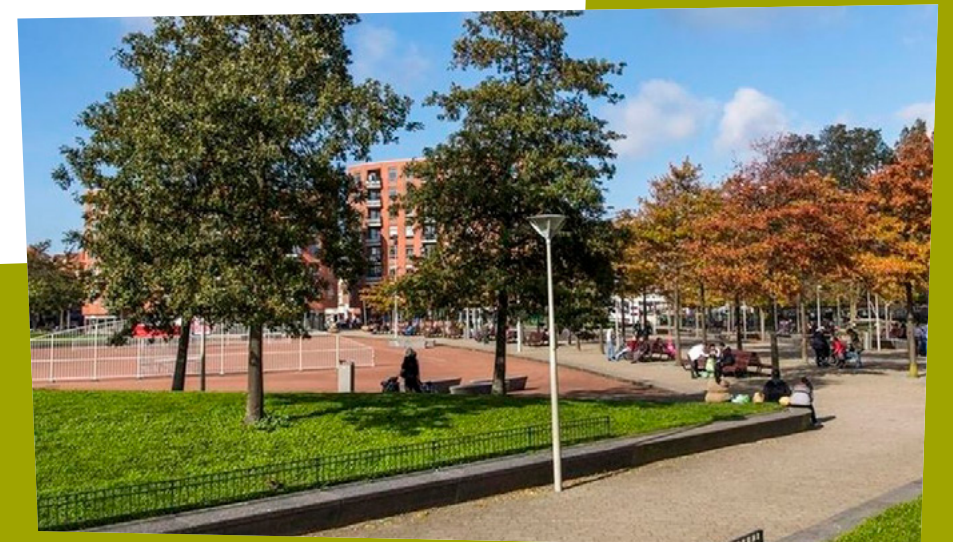
De meeste Oekraïense respondenten verblijven in één van de gemeentelijke opvanglocaties. Daarmee verschilt hun huisvestingssituatie met die van arbeidsmigranten. Onderstaand beschrijven we voor beide groepen de belangrijkste bevindingen.

Oekraïense ontheemden

- Meer dan de helft van de Oekraïense respondenten geeft aan tevreden te zijn met de woonomstandigheden in de gemeentelijke opvanglocaties.
- De klachten die er zijn ten aanzien van de gemeentelijke opvanglocaties betreft het gebrek aan privacy en het gebrek aan eigen regie. Daarnaast geven respondenten aan dat zij behoefte hebben aan minder controle.
- Als het gaat om het vergaren van informatie over woonomstandigheden maken Oekraïners gebruik van sociale mediakanalen, de locatiemanagers en het informele netwerk bestaande uit familie, vrienden, collega's en huisgenoten.

Arbeidsmigranten:

- Arbeidsmigranten die korter dan 3 jaar in Nederland verblijven, verblijven veelal in een (gedeelde) kamer.
- Verblijfsduur lijkt een positieve invloed te hebben op het type huisvesting waarin arbeidsmigranten verblijven. Onder arbeidsmigranten die tussen 3 en 5 jaar in Nederland zijn, verblijft meer dan de helft in een woning en onder arbeidsmigranten die langer dan 5 jaar in Nederland zijn, is dit 80 procent.
- Naast deze positieve trend in woonomstandigheden, verblijft een deel van de respondenten na vijf jaar in Nederland nog altijd of opnieuw in een kamer.
- De helft van de arbeidsmigranten geeft aan tevreden te zijn met de woonomstandigheden. Onder respondenten die ontevreden zijn met hun woonomstandigheden zijn beperkte ruimte, schimmel, lawaaiig wonen en vuil op straat veelgehoorde klachten. Een deel van de respondenten geeft aan dat zij te maken krijgt met plotselinge, onverwachte, huurstijgingen.
- (Informatie over) Een woning of kamer wordt veelal via het eigen netwerk (familie, vrienden, kennissen) verkregen.

Wonen in Den Haag

In dit onderzoek zijn in Den Haag gevestigde Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten bevraagd op diverse aspecten van hun woonomstandigheden. Voor we ingaan op de uitkomsten van dit onderzoek, schetsen we kort de context van en bestaande kennis over de woonomstandigheden van beide groepen.

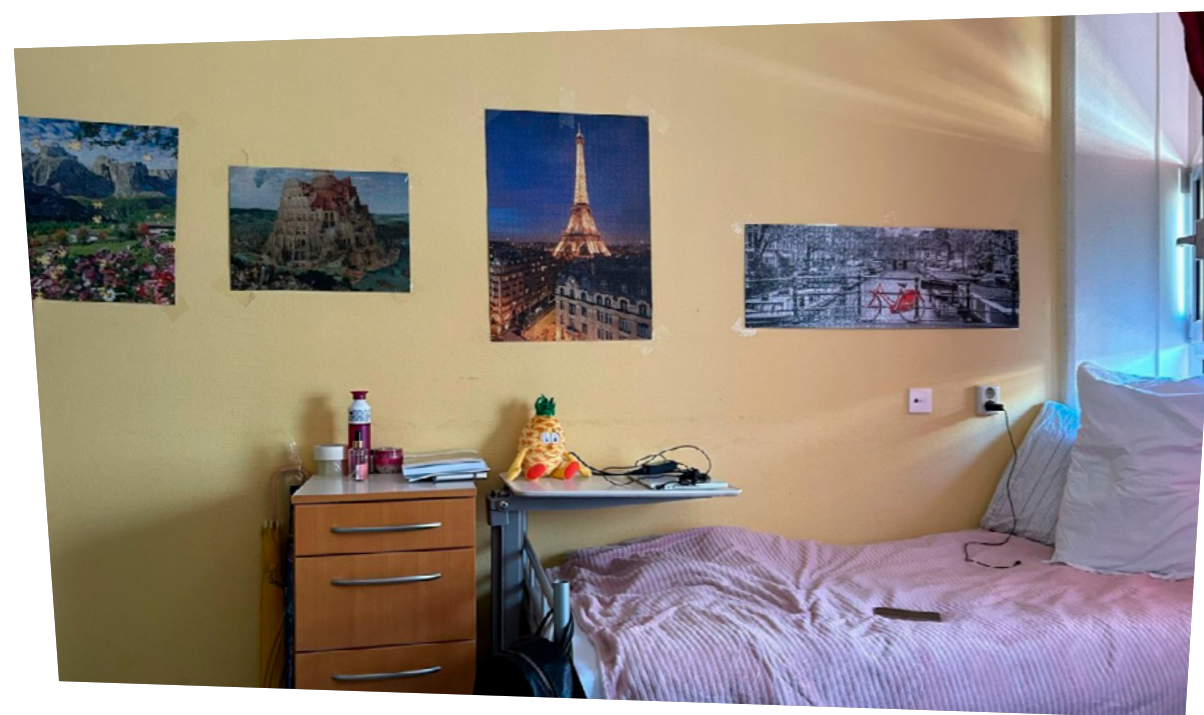
Situatieschets van woonomstandigheden Oekraïense ontheemden

Van de Oekraïense ontheemden die onder de Richtlijn Tijdelijk Bescherming vallen en zich hebben ingeschreven in Den Haag is bijna 40 procent gehuisvest in locaties van de Gemeentelijke Opvang Oekraïense ontheemden (GOO). Dit betreft 1.369 plekken (peildatum: 30 september 2024) die zijn verdeeld over 15 locaties (Gemeente Den Haag, 2024). Daarnaast verblijven 2.422 mensen in particuliere opvang, wat opvang in gastgezinnen maar ook zelfstandige huurders en mensen die bij familie inwonen omvat.

De 15 gemeentelijke opvanglocaties variëren qua opzet en omvang; er zijn locaties met 15 plekken tot en met locaties met 404 plekken. Het betreft noodopvang. Standaard deelt men een slaapkamer, vaak met familieleden. Het sanitair, keuken en woonkamers zijn gedeelde voorzieningen waarbij bewoners verantwoordelijk zijn voor de schoonmaak. Een uitzondering daargelaten is er sprake van sociaal beheer op de locaties, die bijvoorbeeld bezoekers registreren, activiteiten aanbieden en fungeren als vraagbaak. Op grotere locaties verzorgen zij ook beveiliging 's nachts (Gemeente Den Haag, 2024).

Wat betreft de particuliere opvang laat eerder Haags onderzoek zien dat Nederlandse gastgezinnen een opstap kunnen vormen naar het vinden van werk, taallessen en een kennismaking met Nederlandse gebruiken (Rusinovic et al., 2023). Tegelijkertijd kan deze vorm van opvang ook tot gevoelens van eenzaamheid leiden bij Oekraïense ontheemden en zijn er gevallen van misbruik van de afhankelijkheidsrelatie blootgelegd, die tot kwetsbare situaties kunnen leiden. Dagdagelijks samenleven in gastgezinnen vraagt ook veel van zowel het gastgezin als van de Oekraïense ontheemden en de intentie van gastgezinnen was vaak van tijdelijke aard. Dit verklaart mogelijk de beweging van particuliere opvang naar gemeentelijke opvang vanaf enkele maanden nadat de

oorlog uitbrak. Maar op dit moment zit de gemeentelijke opvang in nagenoeg heel Nederland vol en zijn Oekraïners aangewezen op het vinden van eigen huisvesting of de particuliere opvang.

Afbeelding nr5: Kamer gemeentelijke opvanglocatie Oekraïens ontheemden. Copyright: HHs.

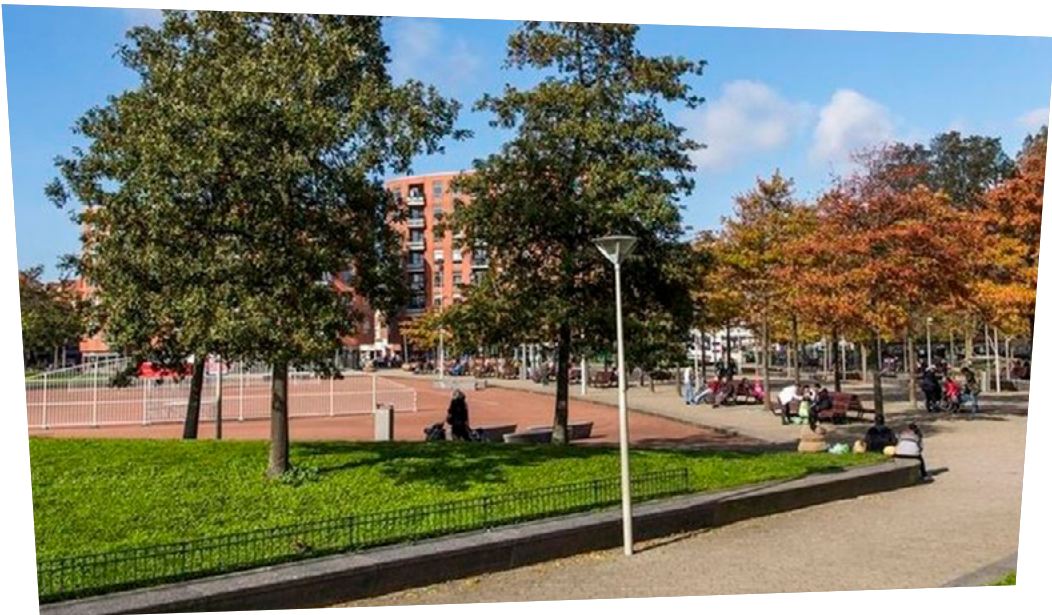
Situatieschets van woonomstandigheden EU-arbeidsmigranten

In 2020 presenteerden Emile Roemer en zijn Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten het rapport 'Geen Tweederangsburgers' (2020). In dit rapport wordt geconstateerd dat er een kwetsbare positie ontstaat gekenmerkt door erbarmelijke woon- en werkomstandigheden onder EU-burgers die laag- of ongeschoold werk verrichten in sectoren als de land- en tuinbouw, de vleesverwerkende industrie, de logistieke- en distributiesector en de bouwsector. Zij verdienen het minimumloon of iets daarboven.

Ook het vijfde arbeidsmigrantenpanel van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten (2023) bevestigt dat er met name een kwetsbare positie is waar te nemen voor een deel van de arbeidsmigranten die op basis van een uitzendcontract in laaggekwalificeerde banen werken en in niet zelfstandige huisvesting verblijven (Sobczyk-Turek en Cremers, 2023). Deze groep is het meest afhankelijk van de werkgever, zegt vaker ongunstige woonomstandigheden te ervaren, conflicten/problemen met de werkgever te hebben en niet of nauwelijks kennis van de Nederlandse taal en weinig sociale contacten in hun omgeving in Nederland te hebben (ibid.).

In de gemeente Den Haag is een diverse groep EU-arbeidsmigranten gevestigd. Een groot deel hiervan wordt gezien als zelfredzaam; zij vinden stabiel werk en een veilige woning. De gemeente erkent tegelijk dat een deel van de EU-arbeidsmigranten kwetsbaar is en in slechte omstandigheden leeft (Gemeente Den Haag, 2023). Dit heeft direct consequenties voor de individuele levens en het samenleven in de stad.

‘Overbewoning, overlast en uitbuiting zetten de sociale en fysieke leefbaarheid in een aantal wijken onder druk. Dat is niet goed voor de arbeidsmigrant, niet voor wijkbewoners en ook niet voor de stad.’
(Programmaplan Arbeidsmigratie in goede banen Gemeente Den Haag, 2023)

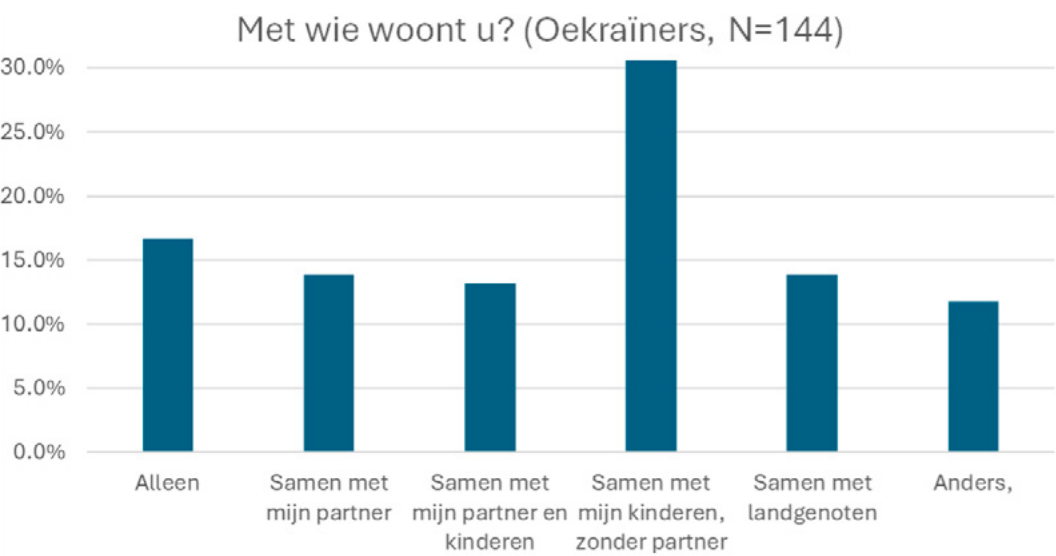

Afbeelding nr 6: Gemeenschappelijke ruimte gemeentelijke opvang Oekraïens ontheemden.
Copyright HHs.

Resultaten van dit onderzoek – woonomstandigheden

Situatie van Oekraïense ontheemden in de gemeentelijke opvang in beeld

Het overgrote deel van de Oekraïense respondenten uit ons onderzoek (meer dan 90 procent) is gevestigd in gemeentelijke opvanglocaties, gevolgd door 5 procent van de respondenten die aangeeft in de particuliere opvang te verblijven. Het feit dat een groot deel van onze respondenten in de gemeentelijke opvang (GOO) verblijft, heeft invloed op de uitkomsten op andere vragen. Zo geven zo goed als alle Oekraïense respondenten aan ingeschreven te staan bij de gemeente Den Haag. Dit is een voorwaarde om in de gemeentelijke opvanglocatie te kunnen verblijven. Meer dan 80 procent verblijft in een kamer, waarvoor de meeste respondenten niets betalen, in lijn met het wonen in een GOO¹ tijdens de onderzoeksperiode. Oekraïense respondenten wonen met name samen met hun kinderen en zonder partner, of alleen (zie figuur W1). Deze uitkomst is niet verwonderlijk aangezien de meeste Oekraïense ontheemden vrouwen zijn van wie de partner in Oekraïne is gebleven.

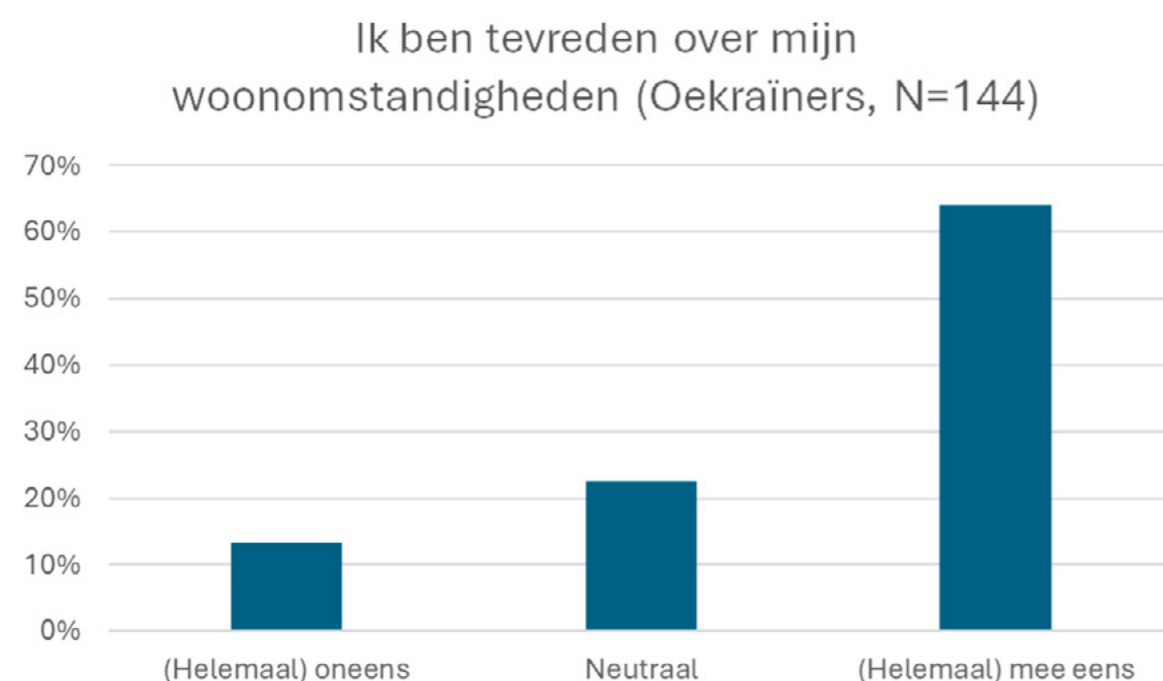

Figuur W1. Met wie woont u (Oekraïners, N=144)

1 Per 1 juli 2024 wordt een bijdrage gevraagd van werkenden Oekraïense ontheemden voor gas, water en licht (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2024)

Tevreden over opvang, maar behoefte aan meer privacy, meer eigen regie en minder controle

Meer dan de helft van de Oekraïense respondenten is het (helemaal) eens met de stelling 'ik ben tevreden over mijn woonomstandigheden', 14 procent is het niet eens met deze stelling en 22 procent geeft aan niet eens noch oneens te zijn (zie figuur W2).

Figuur W2. Ik ben tevreden over mijn woonomstandigheden (Oekraïners = 144)

Waar ruim 70 procent van de respondenten aangeeft geen klachten te hebben over de woonomstandigheden, geeft bijna dertig procent aan wel klachten te hebben. Meer dan de helft van de respondenten met klachten uit de survey geeft vervolgens aan hun klachten te melden. Uit open antwoorden in de survey waarin de klachten worden omschreven en uit de focusgroepen met Oekraïense ontheemden wordt het gebrek aan privacy door het delen van kamers met tienerkinderen en het gevoel van controle door sociaal beheer als belangrijke nadelen aangekaart voor wat betreft de GOO. Ook benoemt men dat het zwaar is om met 20 tot 65 mensen de keuken te delen en uit men klachten over de hygiëne van het sanitair. Deze uitkomst is in overeenstemming met eerder Haags en landelijk onderzoek (zie Rusinovic et al., 2023; Shaidrova et al., 2023).

Afbeelding 7: Gemeentelijke opvang Oekraïense ontheemden Den Haag. Copyright HHS.

Tot slot is er sterk de behoefte om mensen na 21.00 uur nog te ontvangen en (kort) te laten verblijven, bijvoorbeeld om zo familieleden te kunnen ontvangen uit Oekraïne. Tegelijk zien respondenten ook de risico's van overlast voor anderen hiervan in. Iemand merkt op in de enquête dat het oefenen van brandweeroefeningen niet wenselijk is gezien de eerdere ervaringen in Oekraïne en de oorlogstrauma's die dit oproept. Ten tijde van de focusgroepen, was er maatschappelijk en politiek debat over de tot dan toe kosteloze noodopvang. In gesprek hierover geven Oekraïense ontheemden aan, dat als ze een bijdrage moeten betalen voor de opvang, ze ook graag meer invloed willen hebben op hun verblijf.

'Als ik een deel zou moeten betalen, dan zou ik de locatie, de plaats (stad) willen kunnen kiezen. Ik zou willen dat er minder controle is als ik moet betalen, ik wil het gevoel hebben dat het mijn thuis is.'

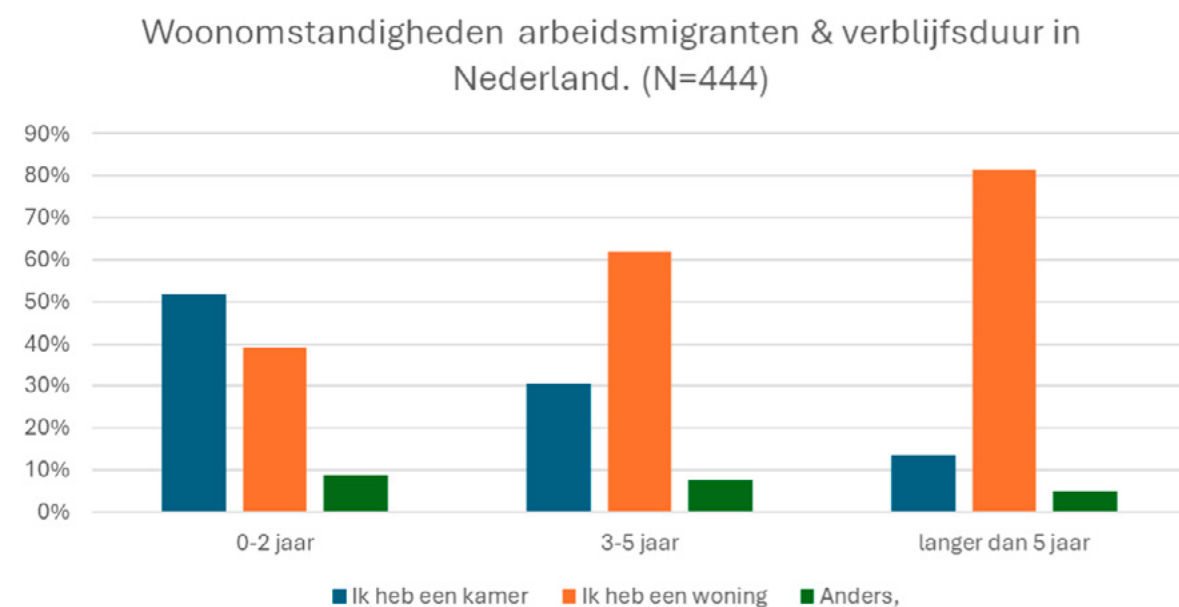
(Oekraïense ontheemde, Focusgroep 1).

Als het gaat om het vergaren van informatie over woonomstandigheden zijn de sociale mediakanalen, de locatiemanagers en de gemeente en het informele netwerk (familie, vrienden, collega's en huisgenoten) de belangrijkste informatiebronnen over woonomstandigheden, zo laten de uitkomsten van de survey zien. In de focusgroepen gaf men ook aan veel informatie via het eigen Oekraïense netwerk te verkrijgen.

Resultaten - Woonomstandigheden arbeidsmigranten

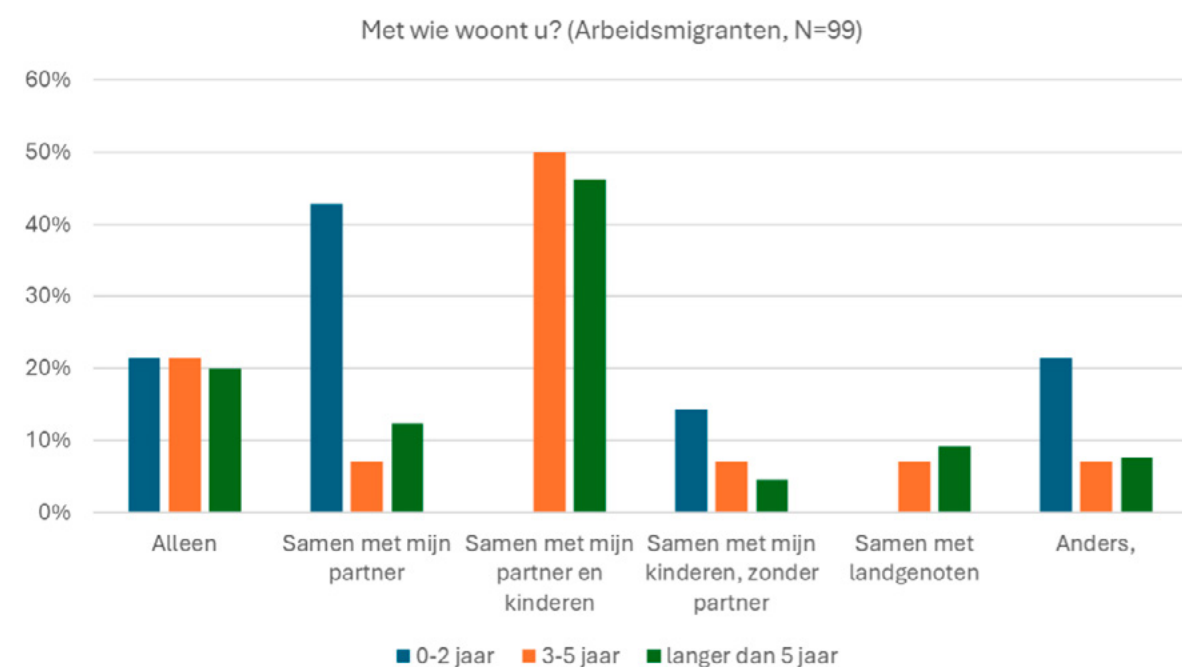
Woonomstandigheden en woontevredenheid afhankelijk van verblijfsduur en contractvorm

De woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten die meewerkten met ons onderzoek veranderen met het aantal jaar dat men in Nederland is. Zoals in de figuur W3 te zien is, woont meer dan de helft van de respondenten in een kamer wanneer zij korter dan 3 jaar in Nederland verblijft. Het is hierbij goed om te noemen dat de categorie ‘anders’ door respondenten met name wordt omschreven als het delen van een kamer met collega’s. Dit versterkt het beeld dat het overgrote deel van arbeidsmigranten de eerste twee jaar in een (gedeelde) kamer verblijft. Dit beeld kantelt bij respondenten die aangeven 3 tot 5 jaar hier te wonen; dan verblijft juist meer dan de helft van de respondenten in een woning. Van de respondenten die meer dan 5 jaar in Nederland verblijft, verblijft ruim 80 procent in een woning. Dit is in lijn met bevindingen uit het vijfde arbeidsmigrantenpanel van Kenniscentrum Arbeidsmigranten (Sobczyk-Turek en Cremers, 2023).

Figuur W3. Woonomstandigheden arbeidsmigranten & verblijfsduur.

De mobiliteit in woonomstandigheden van kamer naar woning valt samen met een verandering van huishouden, ofwel met wie men samenwoont. Waar respondenten die voor werk naar Nederland komen en korter dan 2 jaar in Nederland verblijven, met name met hun partner, alleen of met collega’s of medewerkers een woonruimte delen, wonen respondenten die tussen 3 tot 5 jaar of langer dan 5 jaar in Nederland verblijven, overwegend samen met hun partner en kinderen (zie figuur W4). Van de groep respondenten die langer dan 5 jaar hier is gevestigd en in een woning verblijft, heeft bijna de helft een vast contract (n=85 uit n=197) en is een kwart zzp’er (N=58 uit N=197).

Figuur W4. Met wie woont u (arbeidsmigranten)

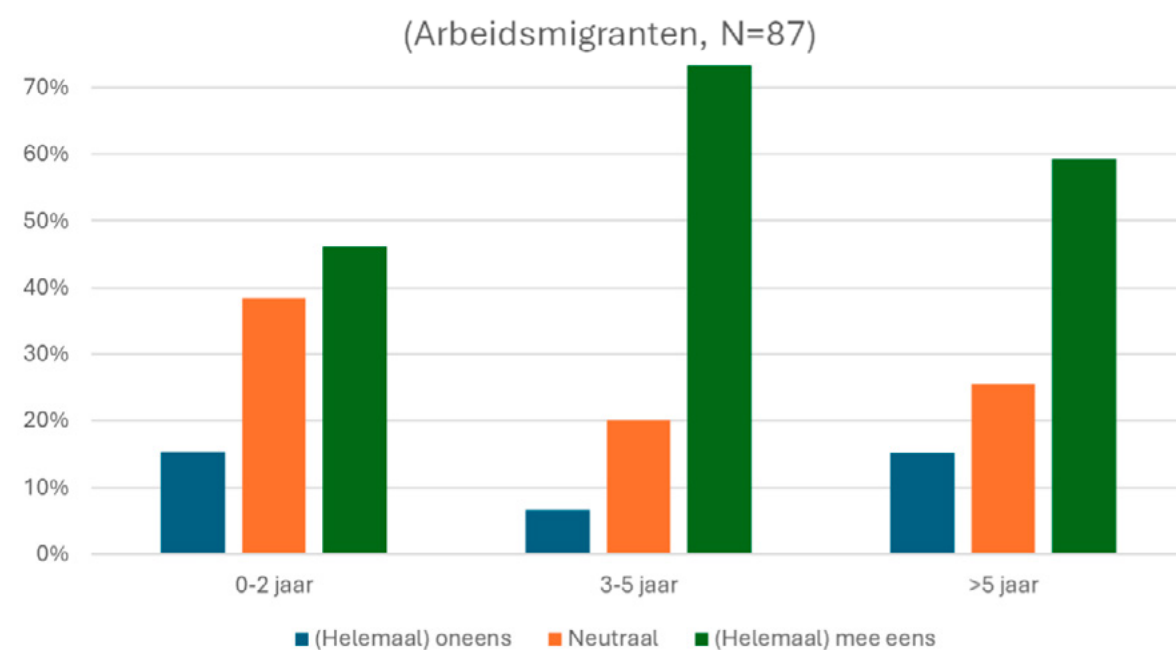
Deel arbeidsmigranten verblijft langdurige in kwetsbare woonomstandigheden

Naast deze positieve trend in woonomstandigheden, verblijft een deel van de respondenten (32 van de 104) na vijf jaar in Nederland nog of opnieuw in een kamer. Ook in de focusgroepen komt naar voren dat sommige arbeidsmigranten in langdurige afhankelijke posities blijven verkeren waarbij werk en wonen nauw samen (blijven) hangen:

‘Ik woonde in een kamer voor 5 jaar, ik deelde toen een hotelkamer met iemand. Daarna werd ik verhuisd naar een andere plek [red: door het uitzendbureau]. Nu deel ik een kamer met drie anderen en betalen we allen 125 euro per week. De keuken is op de eerste verdieping.’

– Poolse vrouw, focusgroep.

De tevredenheid van EU-arbeidsmigranten met hun woonomstandigheden stijgt met hun verblijfsduur in Nederland, maar daalt juist wat als men langer dan vijf jaar verblijft (zie figuur W5). Echter, deze daling is ook relatief want na 5 jaar is 60 procent van de arbeidsmigranten tevreden over de woonomstandigheden. Kijkend naar tevredenheid in relatie tot het type huisvesting, geeft 50 procent van de arbeidsmigranten die in een kamer wonen aan (N=39) tevreden tot zeer tevreden te zijn met de omstandigheden, waar 70 procent van de arbeidsmigranten die in een woning verblijft (N=104) (zeer) tevreden is. De algehele tevredenheid is in lijn met eerder onderzoek van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten (ibid.) waarbij 7 op de 10 arbeidsmigranten aangeeft (zeer) tevreden te zijn met de woonomstandigheden. Dit is tegelijk wel degelijk lager dan onder de Nederlandse bevolking. In 2021 bleek in het Woon Onderzoek Nederland van CBS dat 86 procent van de Nederlanders (van 18 jaar of ouder) tevreden was over hun huidige woonsituatie (CBS, 2021).

Figuur W5. Tevredenheid met woonomstandigheden arbeidsmigranten

Ontevredenheid over hoge huurprijzen en plotselinge huurstijgingen

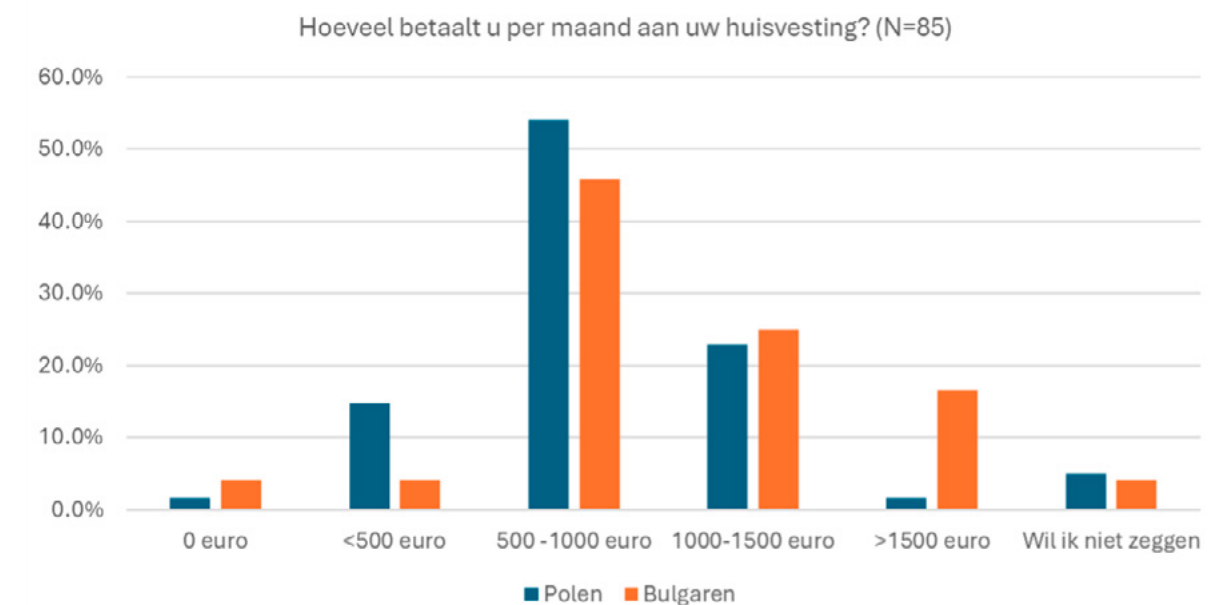
Poolse en Bulgaarse respondenten betalen in hoofdmoot tussen de 500 en 1.000 euro per maand voor hun huisvesting. Daarna volgt een kleinere groep die 1.000 tot 1.500 euro betaalt voor hun woonruimte (zie figuur W6). Achterliggende analyse van de woonlasten gesplitst naar woning en kamer, laat zien dat met name voor woningen meer wordt betaald. De kosten van huisvesting is een van de grootste zorgen, evenals de woonomstandigheden. Hierbij zijn beperkte ruimte, schimmel, lawaaiig wonen en vuil op straat veelgehoorde klachten.

‘Ik woon op een plek waar een kelder zou moeten zijn. Het is donker, er is geen zonlicht, er is een vuilstortkoker en een ruimte voor scooters bij de toegangsdeur, er hangt een constante stank.’

– Toelichting over klachten over woonomstandigheden, survey, vertaald uit het Pools

‘Mijn kinderen hebben geen persoonlijke ruimte. Ik zou graag willen dat mijn kinderen grotere kamers krijgen. Momenteel [is er] alleen een bed en een kledingkast.’

– Toelichting over klachten over woonomstandigheden, survey, vertaald uit het Pools

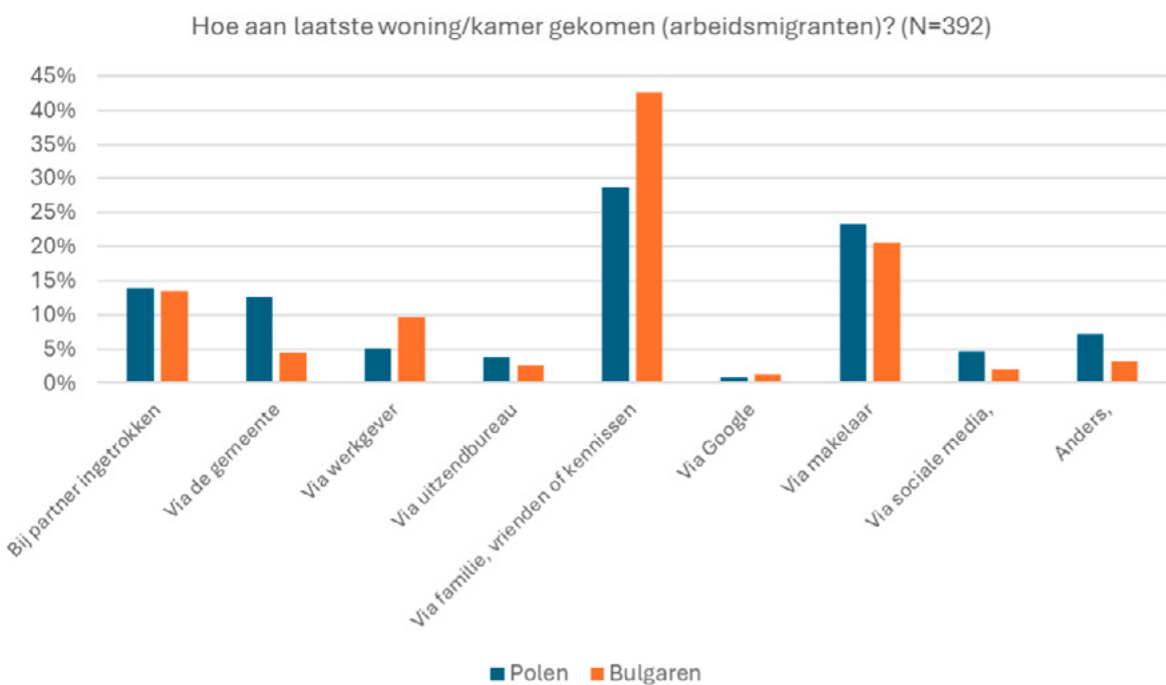

Figuur W6. Kosten huisvesting (arbeidsmigranten)

In informele gesprekken in Transvaal met Turkssprekende Bulgaren klinken veel klachten over de hoge kosten voor huurwoningen, waarbij een huur van 1.200 tot 1.400 euro voor een woning regelmatig wordt genoemd. Daarnaast worden ervaringen gedeeld dat de huur onverwachts met 200 euro wordt opgehoogd zonder dat duidelijk is waarom. Uit angst om de huurwoning te verliezen, maakt men dan zo min mogelijk problemen (Verslag informele gesprekken maart en april 2024, Transvaal).

‘We balen ervan dat we in beide gevallen zeker 500 euro per maand betalen voor een gedeelde woning (red: waar zij met 4 of 12 mensen in wonen), maar het is lastig iets voor onszelf te vinden. We zijn naar de gemeente geweest om navraag te doen maar begrepen dat er lange wachtlijsten zijn voor sociale huur. We zouden beiden graag onze tieners van Bulgarije naar Nederland brengen, maar zonder eigen woning is dat niet mogelijk.’

– Bulgaarse vrouw, focusgroep (zie [intermezzo](#))

Figuur W7. Hoe aan laatste huisvesting gekomen (arbeidsmigranten)

Belang van het eigen netwerk voor het vinden van huisvesting en informatie over wonen

Figuur W7 laat zien hoe Bulgaarse en Poolse respondenten aan de laatste woning of kamer is gekomen. Daarbij speelt het netwerk van familie, vrienden en kennissen voor zowel Bulgaarse als Poolse respondenten de grootste rol, gevolgd door een makelaar. Hoe langer men in Nederland verblijft, hoe vaker de woning of kamer via de makelaar wordt gevonden in plaats van via familie, netwerk en kennissen.

Gevraagd waar men informatie inwint over woonomstandigheden, geeft een groot deel van de Poolse respondenten aan dit via het sociale netwerk (familie, vrienden, collega’s en huisgenoten) of sociale mediakanalen (Facebook, Whatsapp en Instagram) te vinden. Daarnaast is er een rol voor de maatschappelijke organisaties, de verhuurder en de gemeente. Voor Bulgaarse respondenten zien we een vergelijkbaar patroon met wat meer nadruk op de gemeente en het mobiel informatiepunt. Dit zou beïnvloed kunnen worden doordat een deel van de surveys ook via het mobiel informatiepunt zijn verspreid onder deze groep. In het veldwerk en de interviews met Bulgaren, al dan niet Turkssprekend, gaf men namelijk juist aan in de regel geen hulp aan de gemeente te vragen maar via het netwerk of via een ingehuurde accountant hun zaken te regelen.

‘Ik denk niet dat ik connecties heb met de gemeente en dat ze me niet echt kunnen helpen. Een van de redenen is dat ik geen Nederlands spreek. Ondanks dat ben ik wel op de hoogte van veel dingen, zoals subsidies via anderen. Ik denk dat ik heb geleerd hoe ik naar zulke dingen moet zoeken, omdat ik veel heb gereisd. [...] Ik heb een accountant die al mijn documenten behandelt. Ik heb al die tijd dat ik hier werk dezelfde accountant gehad. Hij is erg behulpzaam en informatief en ik betaal hem meestal 100-150 per maand.’

– Interview Turkssprekende Bulgaar, Transvaal

De keren dat respondenten wel contact hadden opgenomen met de gemeente, bleken de openingstijden niet te passen of was de oplossing procesgericht (en moest men dus weer contact opnemen met een andere dienst). Dit werd als frustrerend ervaren.

Intermezzo: verhaal van twee arbeidsmigranten van Bulgaarse afkomst

"In Bulgarije werkten we als manager van de groente-en fruitafdeling van Billa (een supermarktketen). Nu werken we voor het derde jaar bij twee verschillende werkplekken in Nederland, afhankelijk van het seizoen. We werken met tomaten van april tot eind oktober en met aardbeien daarna. Huisvesting hebben we via het werk gevonden; één plek is best netjes, schoon en nieuw en daar delen we een appartement met vier mensen. We delen dan met z'n tweeën de slaapkamer, er zijn twee badkamers in het appartement en een ruime woonkamer. Dit is gebouwd door het Zeeuwse bedrijf waar we werken. Bij het andere seizoenswerk, is de huisvesting door het uitzendbureau geregeld. Dat is een heel ander verhaal. We delen het huis met 12 personen en er was bijvoorbeeld wekenlang geen wasmachine. We balen ervan dat we in beide gevallen zeker 500 euro per maand betalen voor een gedeeld appartement, maar het is lastig iets voor onszelf te vinden. We zijn naar de gemeente geweest om navraag te doen maar begrepen dat er lange wachtlijsten zijn voor sociale huur. We zouden beiden onze tieners van Bulgarije naar Nederland brengen, maar zonder huis is dat niet mogelijk.

Soort contract

Dit wordt het derde jaar bij dezelfde werkgevers. We krijgen telkens een tijdelijk contract, fase A, speciaal voor seizoenarbeiders. We krijgen minimumloon, gebaseerd op hoeveel werk we hebben verzet. Toen we een tijdje minder werden ingehuurd, hebben we nog een schoonmaakklus gevonden in een sportschool. Dat was zwart, zonder contract. Die werkgever bood aan om ons altijd in te huren, maar dan als zzp'er. We zijn alleen niet zo bekend daarmee dus nu werken we daar niet meer.

Wat echt moet veranderen

We werken dus nu bijna drie jaar voor twee werkplekken via Turks-Nederlandse uitzendbureaus. Ze kennen ons, hoe we werken en ze rekenen op ons. Sinds 2022 hebben we gevraagd om loonsverhoging of een 0-uren contract. Beide uitzendbureaus hebben beloofd dat we meer zouden gaan verdienen. Maar elk jaar gebeurde dat toch niet. Ook nu, 2024, werken we drie maanden voor de ene baas en we hebben vorige maand nog onderhandeld over een beter uurloon, maar nu kregen we onze loonstrook van juni en de beloofde verhoging – niks! We hebben dit nog nooit direct met de werkgever besproken want alles loopt via de uitzendbureaus en we willen geen spanningen creëren. We kunnen natuurlijk iets anders zoeken, maar het is ook fijn als je weet waar je aan toe bent. [..]

Wat ik ook zou willen veranderen is de houding van werkgevers naar werknemers. Op ons werk werken we ook veel met Roma collega's en zij worden vaak slechter behandeld maar daardoor worden wij Bulgaren ook slecht behandeld. Het maakt niet uit wat voor achtergrond we hebben, we zijn allemaal mensen maar op deze werkplekken worden we behandeld als witte slaven werkend in Nederland. We worden constant gemaand tot opschieten, sneller werken, er wordt tegen ons geschreeuwd. [..]

We huren soms iemand in om administratieve zaken voor ons te regelen. Bijvoorbeeld om een uitkering te krijgen als ons contract ophoudt. Maar deze administrateur kost natuurlijk ook weer geld (lachend)."

Werk

De omstandigheden op de arbeidsmarkt voor Oekraïense ontheemden en arbeidsmigranten vertonen meerdere gelijkenissen. Zo is er bij beide groepen onbenut arbeidspotentieel door een mismatch met de (gevolgde) opleiding en werk(ervaring). Daarnaast zijn zij veelal afhankelijk van flexibele, tijdelijke contracten en onstabiele werkrelaties, wat onder meer leidt tot beperkte ontwikkelmogelijkheden. Onderstaand worden in het kort de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de arbeidsmarktsituatie van beide groepen benoemd.

Oekraïense ontheemden

- Een groot deel van de Oekraïense ontheemden werkt in sectoren die niet aansluiten bij hun opleidingsniveau of werkervaring, vaak in banen als horeca en detailhandel, ondanks hun relatief hoge opleidingsniveau.
- De meeste Oekraïense ontheemden hebben een tijdelijk contract, uitzendcontract of 0-uren contract, wat zorgt voor een onzekere arbeidspositie.
- Oekraïense ontheemden vinden vaak werk via hun sociale netwerk (familie, vrienden), waarbij taalbarrières een obstakel vormen voor werk dat beter aansluit op hun achtergrond.
- Een gebrek aan Nederlandse taalkennis belemmert hen om passend werk te vinden, ondanks de wens en inzet om beter te integreren.
- Oekraïense ontheemden geven aan minder tevreden te zijn met hun werk, vooral door de discrepantie tussen hun huidige baan en hun vorige werkervaring en opleiding.

Arbeidsmigranten:

- Net als bij de Oekraïners sluit het werk dat veel arbeidsmigranten doen niet goed aan op hun opleidingsniveau.
- Een aanzienlijk deel van de arbeidsmigranten, vooral Bulgaren, werkt als zzp'er, vooral in sectoren zoals de bouw en glasvezel. Dit duidt vaak op een vorm van schijnzelfstandigheid en een preciaire positie.
- Arbeidsmigranten vinden hun baan vaak via uitzendbureaus of eigen netwerken, wat hen kwetsbaar maakt voor uitbuiting en slechte arbeidsomstandigheden.
- Problemen zoals discriminatie, onregelmatige loonbetalingen, en misbruik door werkgevers komen veel voor, waarbij vooral laaggeschoolde arbeidsmigranten zonder vaste contracten kwetsbaar zijn.
- Bij een deel van de arbeidsmigranten, vooral onder Poolse en Bulgaarse respondenten, is er angst voor arbeidsverdringing door Oekraïense werknemers die voor lagere lonen bereid zijn te werken.

Werk

In dit onderzoek hebben we de Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten bevraagd naar het werk dat ze doen, in welke sectoren ze actief zijn en of het werk dat ze doen in lijn is met hun opleiding en eerdere werkervaring. Voordat we de bevindingen presenteren schetsen we eerst een beeld van wat we vanuit bestaande onderzoeken weten over de arbeidsomstandigheden.

Situatieschets van werkomstandigheden Oekraïense ontheemden

Oekraïense ontheemden hebben een status die afwijkt van die van asielzoekers. Zij verblijven in Nederland op grond van de Europese Richtlijn Tijdelijke Bescherming. Deze status maakt dat zij bij aankomst in Nederland geen asielprocedure hoeven te doorlopen en dat zij in loondienst kunnen werken zonder tewerkstellingsvergunning. Van deze mogelijkheid maken veel Oekraïense ontheemden gebruik: op 1 november 2023 werkte 55 procent van de 15- tot 65-jarige Oekraïense ontheemden in loondienst (CBS, 2024). De meeste Oekraïners in Nederland zijn werkzaam in de zakelijke dienstverlening (inclusief de uitzendbranche), gevolgd door de horeca (20%) (zie ook SER, 2024). Zij verrichten hierbij vaak werk dat niet overeenkomt met hun opleidingsniveau. Oekraïners hebben, vergeleken met het gemiddelde in de EU, een hoog opleidingsniveau. In 2021 voltooide 60 procent van de vrouwen in Oekraïne een tertiaire opleiding (mbo, hbo of wo) (zie ook Van Enk, et al., 2024 en SER, 2024). Ondanks hun relatief hoge opleidingsniveau, slagen Oekraïense ontheemden er in Nederland veelal niet in om werk te vinden in hun eigen werkveld en op hun eigen opleidingsniveau (Rusinovic en Ham, 2023; Adviesraad Migratie, 2023).

Situatieschets van werkomstandigheden arbeidsmigranten in Nederland

Volgens het vijfde arbeidsmigrantenpanel van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten (2023) blijken economische redenen zoals hogere salarissen, betere arbeidsvoorwaarden en meer kans op werk belangrijke motieven te zijn voor

arbeidsmigranten om naar Nederland te komen. Dit geldt vooral onder jongeren tot 24 jaar en migranten in laaggekwalificeerde banen uit Midden- en Oost-Europa (Sobczyk-Turek en Cremers, 2023). Arbeidsmigranten met laaggeschoolde banen in Nederland hebben veelal een flexibele arbeidsrelatie, dat wil zeggen via een uitzendconstructie of tijdelijke contracten. Dit is afwijkend in vergelijking met cijfers van Nederlanders (CBS, 2023; Sobczyk-Turek en Cremers, 2024). Daarbij zijn arbeidsmigranten met laaggeschoolde banen veelal minder tevreden over hun werkomstandigheden (Sobczyk-Turek en Cremers, 2024). Ze hebben bijvoorbeeld meer kans op problemen met onjuiste of vertraagde loonbetalingen. Dit komt vaker voor bij arbeidsmigranten die korter in Nederland verblijven (< 5 jaar) en de Nederlandse taal (nog) niet spreken dan bij degenen die langer dan vijf jaar in Nederland wonen. Ook onder arbeidsmigranten zien we dat hun kwalificaties niet altijd aansluiten op het werk dat ze doen.

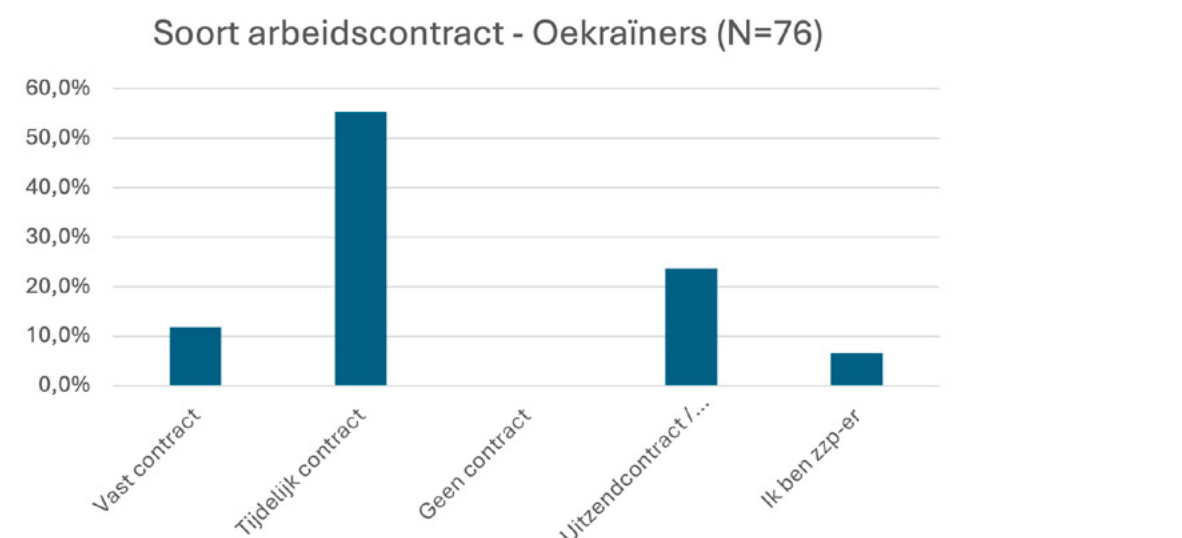
Onderzoek van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten (2023) laat zien dat waar 61 procent van de Nederlandse beroepsbevolking van mening is dat hun kwalificaties goed aansluiten bij het werk dat ze doen, dit bij arbeidsmigranten in vaste dienst 49 procent is, bij arbeidsmigranten met een tijdelijk dienstverband 40 procent en bij arbeidsmigranten die werken op uitzendbasis slechts 10 procent. Dit wordt ook wel geweten aan een 'low-road'-personeelsbeleid. Dit beleid richt zich primair op het verlagen van loonkosten, maakt gebruik van contractflexibiliteit en biedt weinig tot geen ontwikkelmogelijkheden aan werkenden (Cremers, 2022). Het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten heeft al eerder gewezen op de kwetsbare positie met erbarmelijke woon- en werkomstandigheden onder EU-burgers die laag- of ongeschoold werk verrichten in sectoren als de land- en tuinbouw, de voedingsindustrie, de logistieke- en distributiesector en de bouwsector (Aanjaagteam, 2020). Recent onderzoek van Follow The Money laat in sommige sectoren ook een verschuiving zien van uitzendbranche naar zzp-schap (Botje, Hooft van Huysduynen en Koens, 2024).

Oekraïense ontheemden veelal werkzaam in de horeca op tijdelijke contract

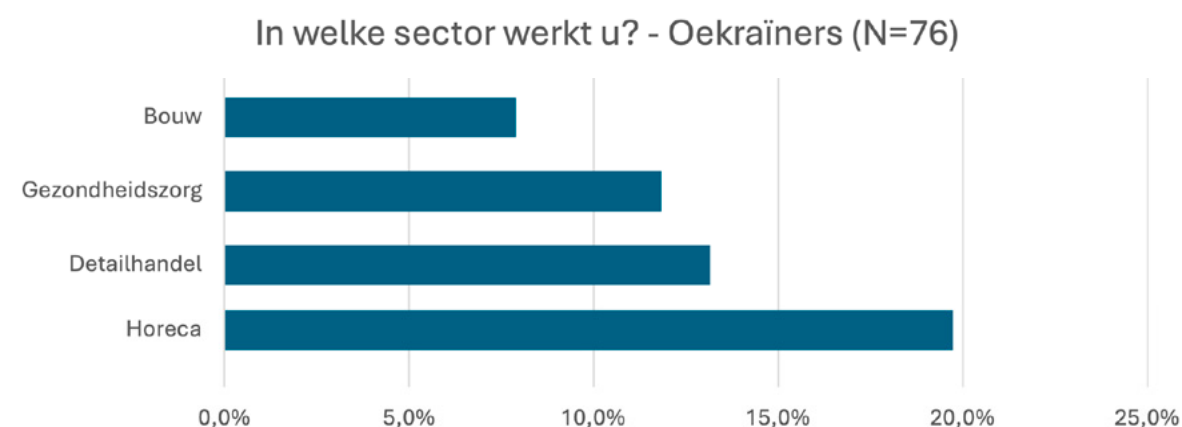
Van onze respondentengroep Oekraïense ontheemden is 48% aan het werk. Dit is net iets lager dan de laatste landelijke cijfers waarbij net iets meer dan de helft van Oekraïners werk heeft gevonden (CBS 2024, 57%). In een van de focusgroepen wordt de combinatie met zorg voor kinderen als een obstakel genoemd.

'Nee, ik werk niet, maar ik zou het wel graag willen. Mijn zoon gaat maar enkele uren naar een activiteitscentrum, daarom kan ik niet werken.'

- Oekraïense vrouw, focusgroep

Figuur W1. Soort arbeidscontract Oekraïners

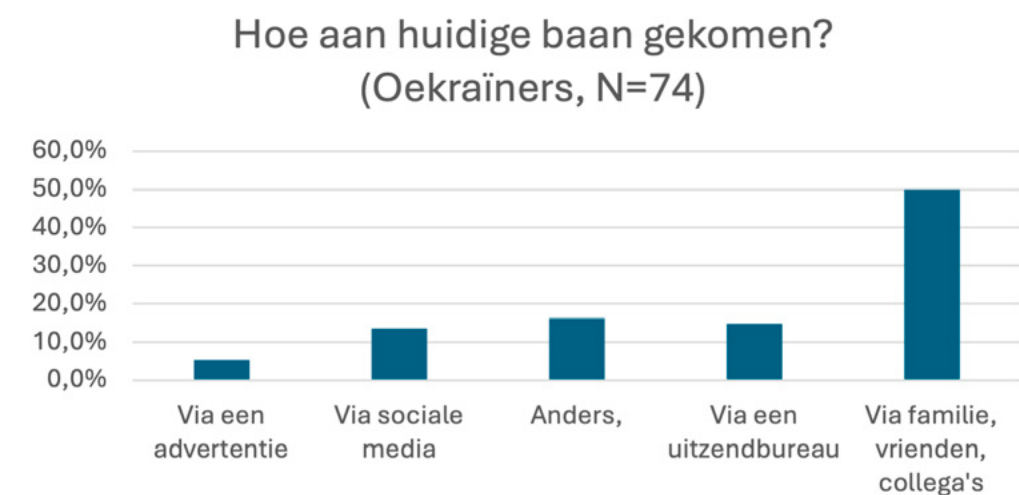
Figuur W2. Sector Oekraïners

Van de 76 respondenten die werk hebben, heeft meer dan 55% een tijdelijk contract en bijna 25% een uitzendcontract of 0-uren contract. De minderheid heeft een vast contract en een enkeling (N=3) is zzp'er (zie figuur W1).

De Oekraïense respondenten werken met name in Den Haag (bijna 70% procent van hen, N=74). Het aantal respondenten dat buiten Den Haag werkt is klein en vanuit de antwoorden die wel gegeven zijn op waar men precies werkt is geen duidelijke trend te ontdekken.

Net als het landelijk beeld laat zien, zijn ook de respondenten veelal werkzaam in de horeca, gevolgd door de detailhandel en gezondheidszorg (zie figuur W2).

Het werk wordt met name gevonden via het sociale netwerk, bijna veertig procent vindt werk via familie, vrienden en kennissen (zie figuur W3). Daarnaast geeft een grote meerderheid van de respondenten aan dat het werk dat men doet, niet goed aansluit bij hun opleidingsniveau noch bij hun vorige baan. Dit is in lijn met ander onderzoek, zoals Van Enk et al., 2024. Meer over deze mismatch later in dit hoofdstuk.

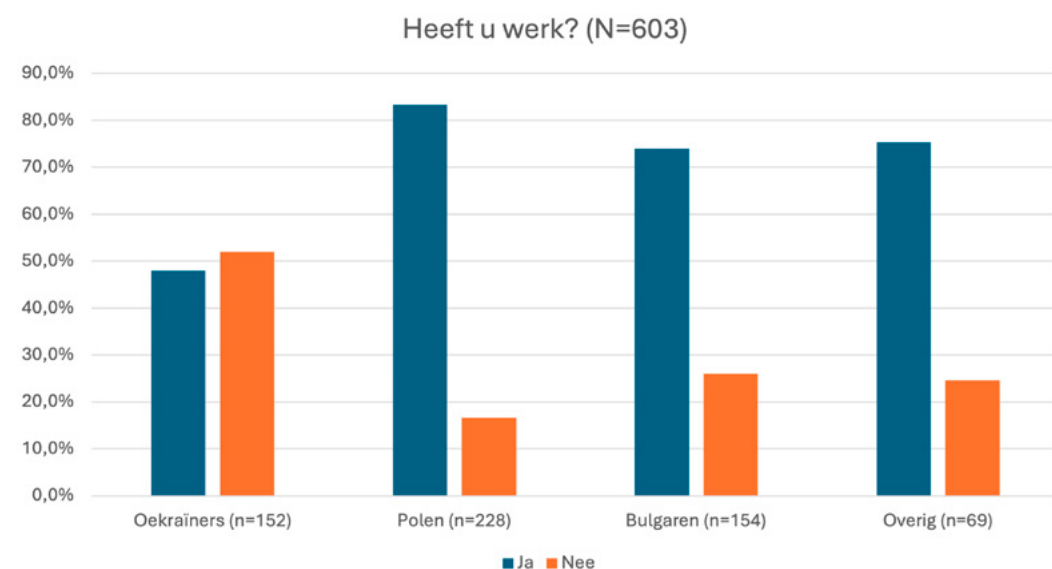

Figuur W3. Hoe huidige baan gevonden Oekraïners

Resultaten arbeidsmigranten

Deel arbeidsmigranten in precaire positie; zzp-schap belangrijke contractvorm

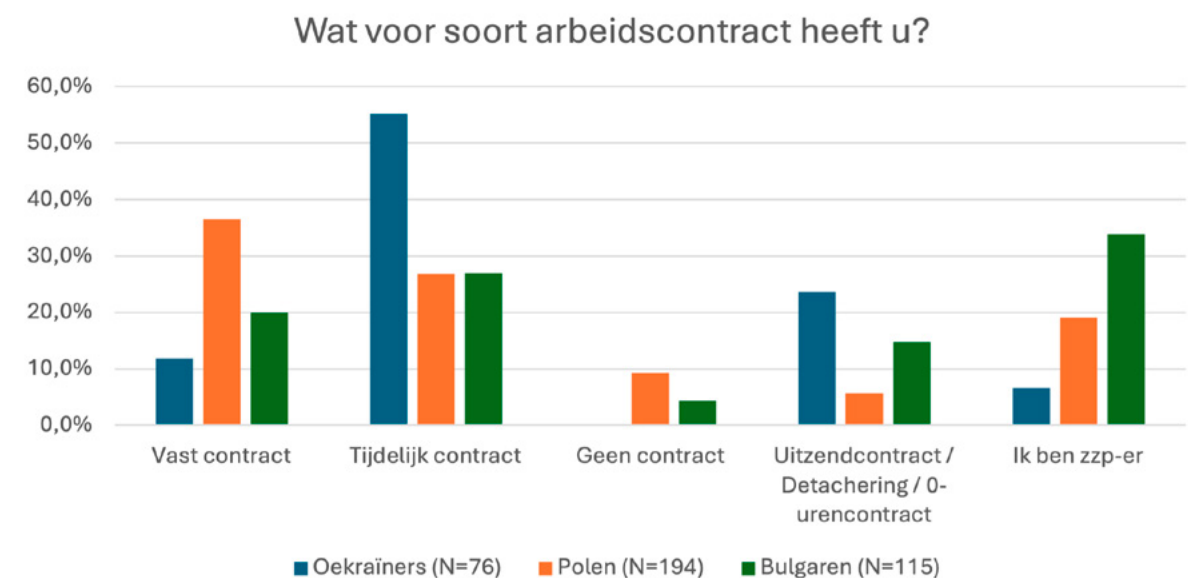
Van de arbeidsmigranten uit onze respondentengroep heeft het overgrote deel van hen momenteel werk (zie figuur W4). Dit was dan ook hun voornaamste motief om naar Nederland te vertrekken.

Figuur W4. Werk

Het soort contract en het contract in relatie tot verblijfsduur

De Poolse respondenten hebben veelal een vast contract (36%) of tijdelijk contract (27%). Bijna twintig procent is werkzaam als zzp'er. Eén op de drie Bulgaren uit ons onderzoek is zzp'er. In tweede instantie hebben de Bulgaarse respondenten een tijdelijk contract en in derde instantie hebben zij een vast contract (zie figuur W5).

Figuur W5. Contractvorm

Het aandeel zzp'ers is opvallend en komt ook terug in ons veldwerk. In gesprek met jonge Griekse arbeidsmigranten bleek dat zij als zzp'er in een onderaannemerconstructie glasvezelkabels aanleggen door heel Nederland. Een 15-tal van hen vulden ook de korte survey in; hierin wordt dit beeld bevestigd. Deze Griekse arbeidsmigranten gaven aan door heel Nederland te werken voor vaak Turks-Nederlandse tussenbedrijven en vaak woonruimte te delen in Den Haag. Sommigen hadden ook slechte ervaringen met opdrachtgevers die bijvoorbeeld hun facturen niet uitbetaalden. Zonder kennis van de taal en instanties, blijft het dan bij deze klachten; men weet men niet hoe en waar dit aan te kaarten.

Deze bevindingen zijn in lijn met onderzoek van Follow The Money dat het aantal zzp'ers in Nederland met name in glasvezel aanleg alsmede de bouw en tuinbouw explosief is gestegen het laatste jaar (Botje et al., 2024). Dit zijn precies ook de sectoren waarin onze respondenten werkzaam zijn. Sowieso is sinds 2014 het aantal zzp'ers in heel Nederland met 85 procent toegenomen: van 875.000 naar 1,6 miljoen in 2024 (zie CBS en Botje, et al., 2024). De groei van zzp'ers in de bouw, tuinbouw en glasvezel zoals onder onze respondenten baart partijen zoals de FNV zorgen omdat dit vaak schijnzelfstandigheid blijkt te zijn (ibid.)

In de focusgroepen was het grilliger karakter van contracten al dan niet in relatie tot huisvesting een belangrijk thema. Zo bespraken Bulgaarse respondenten dat ze nu voor het derde jaar bij dezelfde uitzendbureaus voor enkele maanden op rij seizoenswerk doen en telkens weer in uitzendcontract fase A worden aangenomen ([zie Intermezzo](#)).

‘Momenteel heb ik een conflict met het arbeidsbureau, omdat ze mij geen ziekteverlof willen betalen’

– Poolse respondent uit de survey

‘Ik heb maanden in een Bulgaarse winkel gewerkt zonder contract. Er was ons een 0-uren contract beloofd en elke week lieten we weten hoeveel uren we konden werken. Het contract kwam nooit. Op een gegeven moment ben ik “ontslagen” in de zin dat ik werd gevraagd om de sleutels van de zaak in te leveren. Toen heb ik, en nog een collega, achteraf nog een soort contract gekregen. Als iemand naar een contract had gevraagd toen we daar nog werkten, weet ik niet wat we hadden moeten doen.’

– Bulgaarse respondent, focusgroep

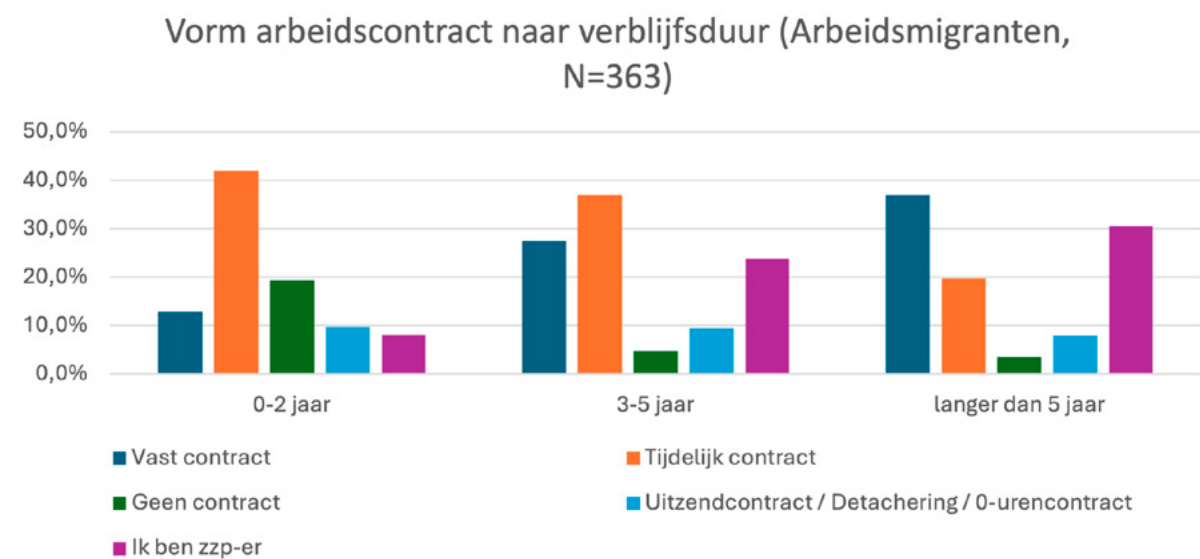
Dit laat zien dat bepaalde groepen in een kwetsbare positie blijven wat betreft arbeidsomstandigheden, ondanks wetgeving die erop uit is om meer vastigheid te bieden binnen de uitzendsector. Vanuit de Poolse focusgroep werd in de levensloop ook beschreven hoe men vanuit Polen zelf al een baan via een (Turks-Nederlands) uitzendbureau had gekregen of men via een uitzendbureau doorstroomt naar een tijdelijk contract bij de werkgever:

‘Mijn broer had een baan voor me geregeld [toen ik naar Nederland kwam, red]. Maar toen ik hier eenmaal was, bleek er helemaal geen baan te zijn. Ik vond iets anders, ik werkte een half jaar via het uitzendbureau. Daarna vond ik een baan direct bij de werkgever.’

– Poolse vrouw, focusgroep.

Verblijfsduur beïnvloedt contractvorm – meer vaste contracten en zzp’ers

Zoals te zien is in figuur W6 wordt de vorm van het arbeidscontract beïnvloed met de verblijfsduur: de respondenten die het langst verblijven in Nederland hebben vaker een vast contract of vestigen zich als zzp’er. Het aandeel tijdelijke contracten neemt af bij respondenten die hier langer gevestigd zijn.

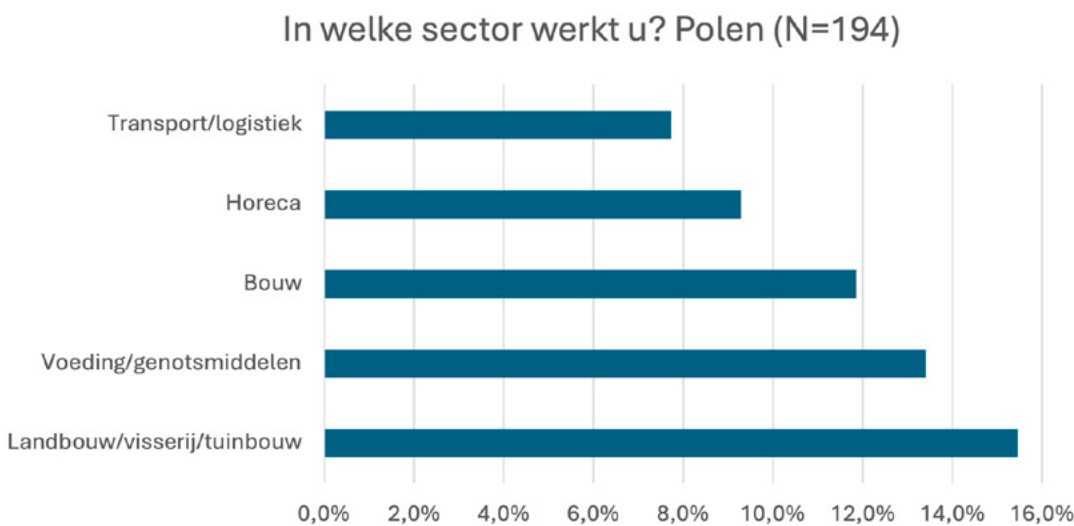
Figuur W6. Arbeidscontract en verblijfsduur arbeidsmigranten

In analyse van de onderliggende data zien we dat Poolse migranten die langer in Nederland zijn vaker een vast contract hebben. Deze trend is minder duidelijk onder de Bulgaarse respondenten. Binnen de Bulgaarse respondentengroep zien we vooral een toename in zzp’ers naar verblijfsduur. Zoals hierboven al beschreven zou dit goed te verklaren zijn met de sectoren waarin Bulgaarse arbeidsmigranten werkzaam zijn en de toename van het aantal zzp’ers in deze sectoren.

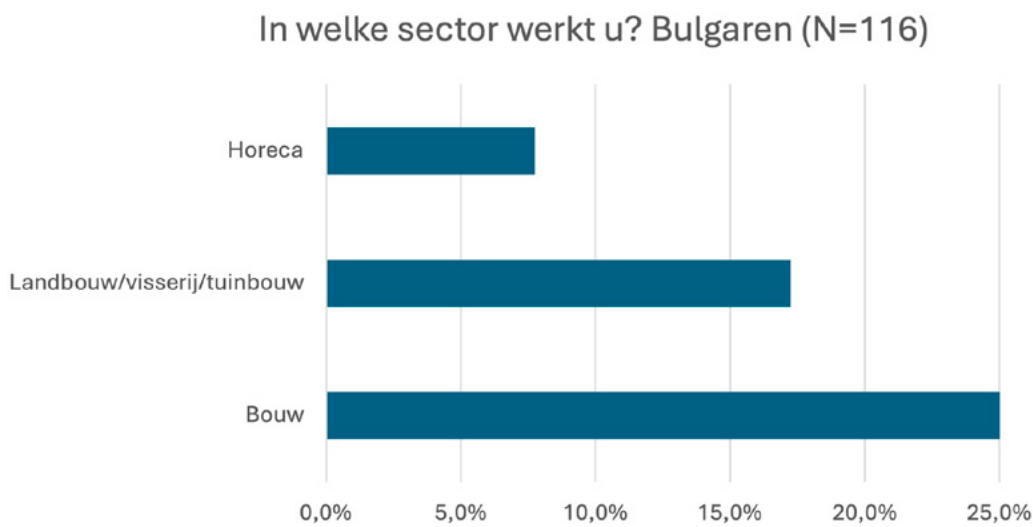
Arbeidsmigranten vooral werkzaam in (land-)bouw en voedingsector

In figuren W7 en W8 is in beeld gebracht in welke sector Poolse en Bulgaarse respondenten werken. Respondenten konden zelf een keuze maken uit 13 sectoren en als men zich niet herkende in een sector, een eigen antwoord opgeven. Uit de analyse van alle antwoorden, volgen deze sectoren als grootste werkgevers voor wat betreft onze Poolse en Bulgaarse respondenten.

Bij Bulgaarse respondenten zijn de eerste drie sectoren opgenomen, hierna wordt het

Figuur W7. Sectorverdeling – Poolse respondenten

Figuur W8. Sectorverdeling – Bulgaarse respondenten

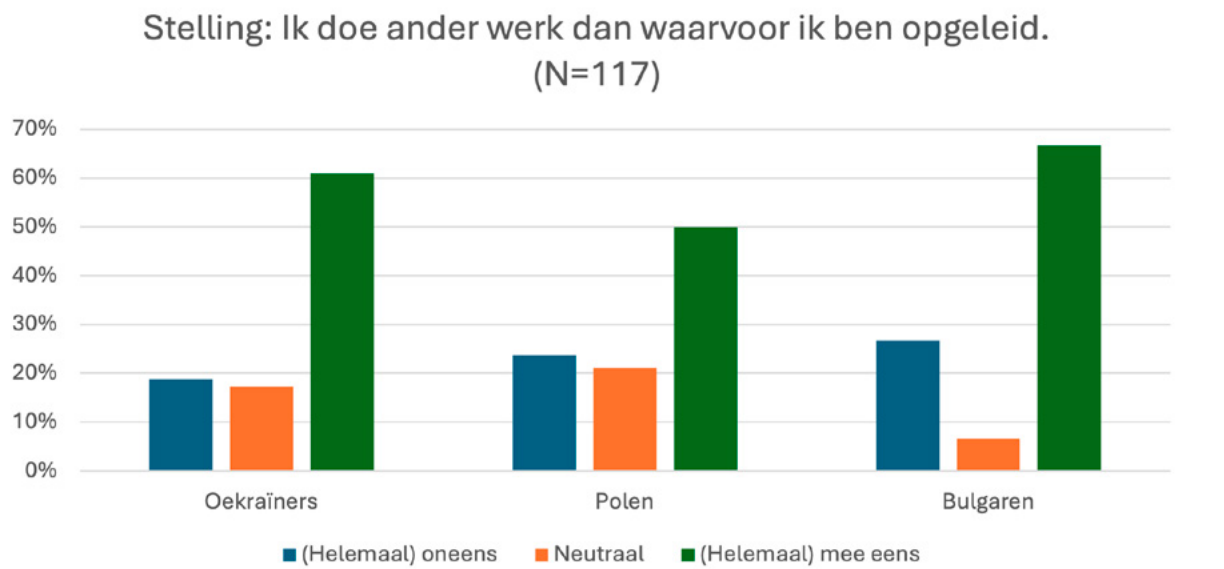
aantal respondenten te klein om uitspraken te kunnen doen. Het hoge aandeel zzp'ers onder Bulgaren in combinatie met deze sectoren is in lijn met onderzoek van Follow The Money en cijfers van KvK die een explosieve groei in zzp-schap demonstreren in juist deze sectoren, zoals eerder beschreven in dit rapport.

Over het geheel van arbeidsmigranten, geeft 43% van de respondenten aan buiten Den Haag te werken (N=352). Onder de arbeidsmigranten die hebben aangegeven niet in Den Haag te werken (N=130), heeft een deel aangegeven waar ze werkzaam zijn. Daarvan is een kwart aan het werk in het Westland (23%), gevolgd door Delft (11%), en groep die door heel Nederland zegt te werken (10%).

Mismatch werk en opleiding onder zowel arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden

Zowel de Oekraïense respondenten als de EU-arbeidsmigranten geven aan dat hun werk veelal niet past bij de gevolgde opleiding, zie figuur W9. Dit is in lijn met onderzoek zie van Van Enk et al. (2024) en Sobczyk-Turek & Cremers (2023).

Zoals in figuur W10 te zien is, komt het werk ook veelal niet overeen met het werk dat

Figuur W9. Werk in relatie tot opleidingsniveau

Figuur W10. Werk in lijn met werk in thuisland

men deed in het thuisland, waarbij de discrepantie het grootste is voor Oekraïense ontheemden en het kleinst voor Bulgaren.

Eerder onderzoek wijst uit dat taalbarrière en diplomaherkenning belangrijke belemmeringen vormen om een baan te vinden op het eigen opleidingsniveau (Rusinovic et al., 2023). Dit beeld wordt bevestigd in de focusgroepen. Eén van de belangrijkste redenen voor het leren van de taal voor zowel Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten is dan ook het vinden van beter passend werk ([meer hierover in onderdeel Taal](#)).

‘Wanneer de werkgever vraagt of je Nederlands of Engels spreekt en je zegt nee, dan word je automatisch geen werk aangeboden.’

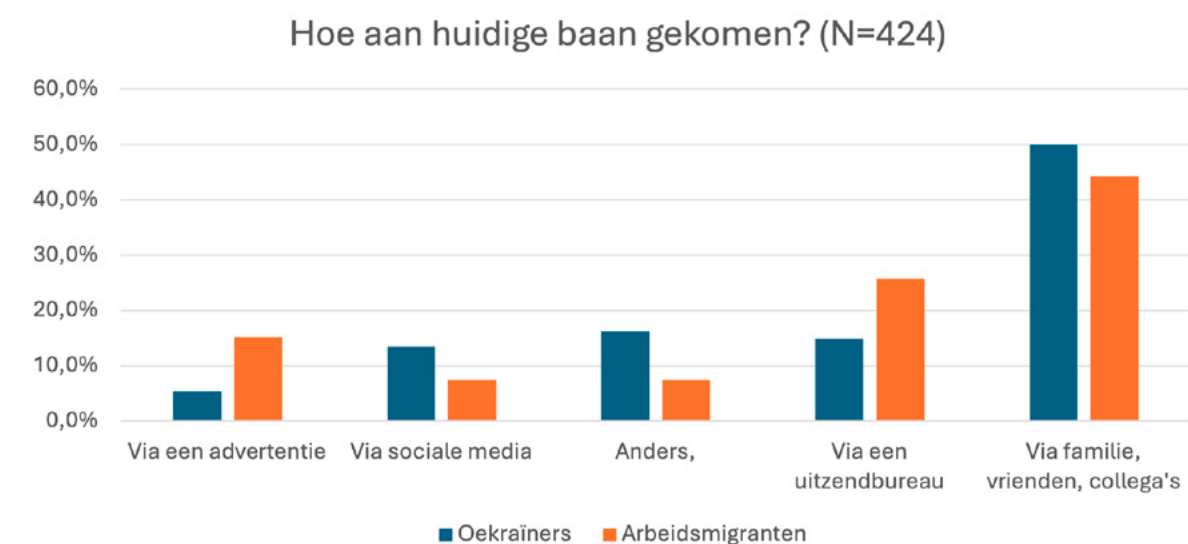
- Oekraïense vrouw, focusgroep.

‘In Oekraïne heb ik een universitair masterdiploma in financiën behaald en ik werk nu al meer dan 1 jaar in een hotel.’

- Oekraïense vrouw, focusgroep.

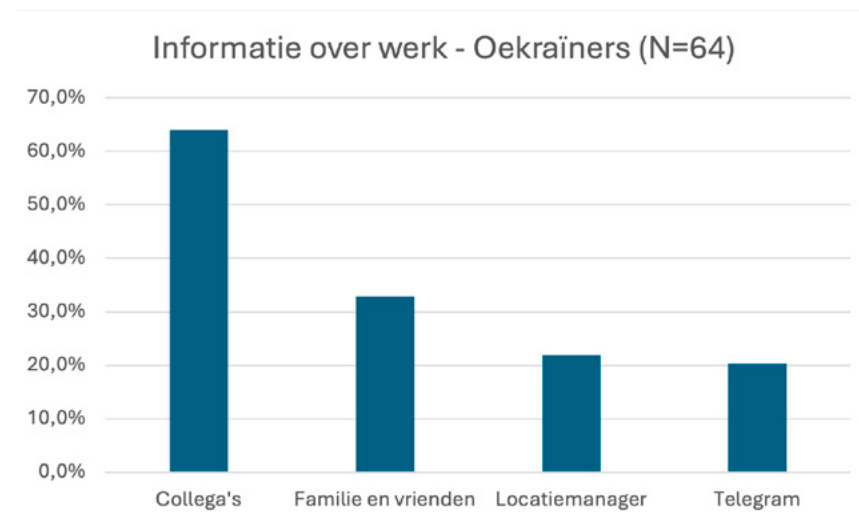
(Beperkt) sociale netwerk van belang voor vinden van en vragen over werk

Het sociale netwerk, dat wil zeggen familie, vrienden of collega's, in het herkomstland of in Nederland, blijkt voor zowel Oekraïense ontheemden als voor arbeidsmigranten van belang te zijn in het vinden van een baan. Onderstaande figuur W11 laat zien dat veruit de meeste Oekraïense ontheemden als EU-arbeidsmigranten die hun huidige baan hebben gevonden via het eigen sociale netwerk. In tweede instantie hebben uitzendbureaus een belangrijke rol gespeeld.

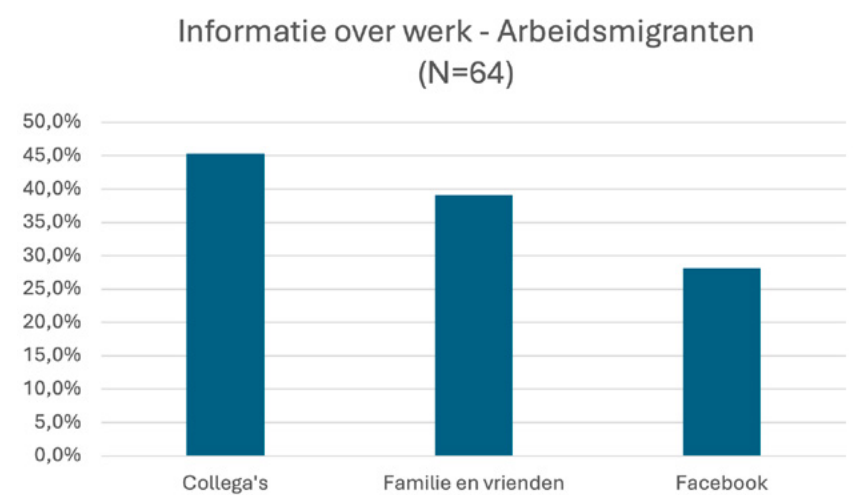

Figuur W11. Hoe aan baan gekomen

Het sociale netwerk speelt ook een belangrijke rol als er vragen zijn over het werk of werkomstandigheden, zo blijkt uit de survey. Zowel Oekraïners als arbeidsmigranten geven aan dat zij met vragen over het werk of werkomstandigheden in eerste instantie bij collega's en in tweede instantie bij familie of vrienden terecht kunnen. Oekraïense ontheemden geven verder aan de locatiemanager soms ook te bevragen en via Telegram geïnformeerd te worden, waar bij arbeidsmigranten Facebook een derde bron van informatie is.

Figuur W12. Waar halen Oekraïners informatie vandaan over werk(omstandigheden)

Figuur W13. Waar halen arbeidsmigranten informatie vandaan over werk(omstandigheden)

Zoals uit voorgaande blijkt, is het sociale netwerk van zowel Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten van belang voor het verkrijgen van informatie over werk(omstandigheden) als ook voor het vinden van werk. Naast de voordelen die het eigen netwerk biedt, zorgt het ook voor een afhankelijkheid van dit netwerk, met name als respondenten de Nederlandse taal niet spreken. Dit kan een afhankelijke en kwetsbare positie op de arbeidsmarkt in stand houden. Een voorbeeld hiervan is dat een deel van de arbeidsmigranten die we spraken al vele jaren in een accommodatie verblijft die wordt georganiseerd via de werkgever of het uitzendbureau, hoewel sinds april 2023 wonen en werk gescheiden moet zijn in contractvorm. Zie bijvoorbeeld het verhaal van de Bulgaarse migranten ([Intermezzo](#)).

'De eigenaar van een kas heeft meerdere appartementen. Zo heeft men werk ÉN verblijfplaats.'

- Poolse vrouw, focusgroep

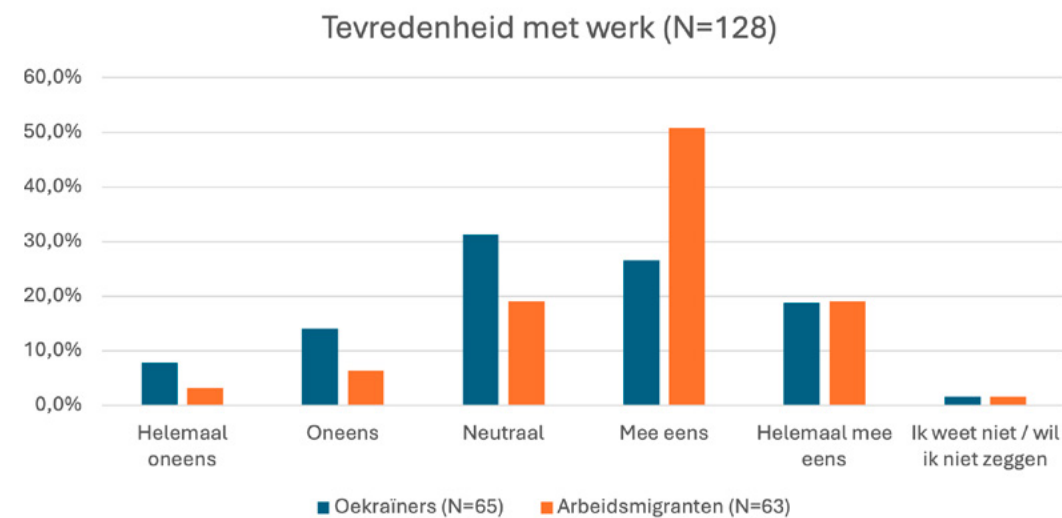
'Mijn zoon heeft een contract bij een bedrijf en woont in een flat waar drie kamers zijn en er 6 tot 9 mensen wonen, twee/drie personen per kamer, één badkamer en één keuken voor zoveel mensen.'

- Poolse vrouw, focusgroep.

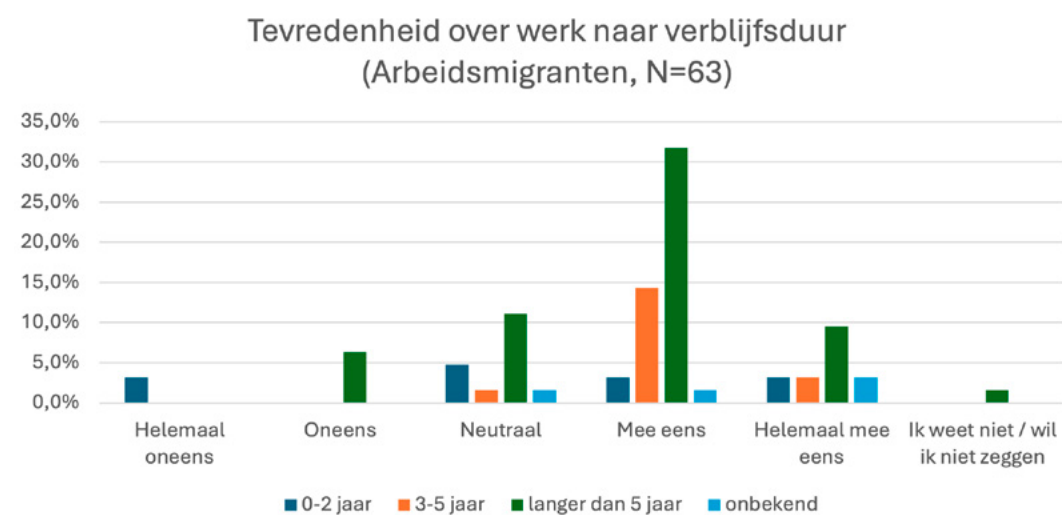
Doordat ze de Nederlandse taal niet spreken en weinig contacten hebben met anderen [Nederlandssprekenden], blijven ze afhankelijk van het eigen netwerk en/of de werkgever, ook al zijn ze al langere tijd in Nederland.

Arbeidsmigranten relatief tevreden met werk, wel sprake van discriminatie of oneerlijke behandeling

In de survey is gevraagd hoe tevreden men is met hun werk. Uit figuur W14 blijkt dat Oekraïense ontheemden aangeven minder tevreden te zijn met hun werk dan arbeidsmigranten. Onder Oekraïense ontheemden is dit minder dan de helft, terwijl onder arbeidsmigranten dit bijna 70 procent is. Mogelijk wordt dit verklaard doordat onder Oekraïense ontheemden het aandeel respondenten dat aangeeft ander werk te doen dan in het herkomstland ook groter is dan onder arbeidsmigranten (zie figuur W10). De mate van tevredenheid van het werk onder arbeidsmigranten is overeenkomstig ander onderzoek onder arbeidsmigranten, waaruit blijkt dat 66% van de arbeidsmigranten aangeeft (zeer) tevreden te zijn met hun werk en werkomstandigheden (zie Sobczyk-Turek en Cremers 2023). Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek van TNO (2022) dat 79% van de werknemers in Nederland tevreden is over hun werk en 77% over de werkomstandigheden, dus daarin zien we nog altijd duidelijke verschillen.

Figuur W14. Tevredenheid werk

Figuur W15. Tevredenheid over werk naar verblijfsduur

Als we kijken naar de samenhang tussen verblijfsduur en tevredenheid over het werk onder EU-arbeidsmigranten dan zijn arbeidsmigranten die langer in Nederland verblijven het meest tevreden met hun huidige werk (zie figuur W15). In de survey is ook gevraagd of en wat voor soort klachten men heeft met betrekking tot het huidige werk. Eén op de zes EU-arbeidsmigranten en één op de zeven Oekraïense ontheemden geeft hierop aan klachten te hebben over het werk. In de open antwoorden in de survey gaan de klachten met name om discriminerend gedrag van werkgevers, de hoogte van het loon en de veelheid van het werk. Dit wordt ook bevestigd in de focusgroepen en informele gesprekken.

‘Op sommige werkplekken worden we behandeld als witte slaven in Nederland. We worden tot opschieten gemaand, er wordt geschreeuwd tegen ons en altijd opgejaagd om meer werk te doen.’ – *Bulgaarse respondent, focusgroep*

‘Ik werk nu harder en meer dan in Oekraïne. Ik werk met een Oekraïense collega in een Italiaans restaurant. We zijn aangesteld als schoonmaker. De anderen zijn Italianen en zij werken niet zo veel uren en niet zo hard, maar krijgen hetzelfde loon. Mijn baas zegt “niemand kan zo hard werken als jullie” als we er iets van zeggen. Het is best gemeen, voor elke dag vrij moeten we een dag extra werken. [...] Een andere respondent voegt hieraan toe: “Werkgevers weten ook dat we een baan nodig hebben en kunnen daar misbruik van maken”.’
– *Oekraïense ontheemden, focusgroep*

Tijdens de (in)formele gesprekken met arbeidsmigranten kwam naar voren kwam dat er onder een deel van de arbeidsmigranten angst is voor verdringing op de arbeidsmarkt door de komst van Oekraïners. Die laatsten zouden voor minder salaris hun banen overnemen:

‘De Oekraïners bijvoorbeeld, komen nu binnen. Als een Pool niet wil of als er een probleem is, is dat geen probleem [voor de werkgever], want dan komt er een Oekraïner, die voor nog minder zal werken.’
– *Poolse vrouw, focusgroep*

‘Ja, nu wel. Ik ga snel weer terug naar mijn voormalige werk [...] op daken. Dit kon een hele tijd niet, want veel Oekraïners kwamen en deden het werk. Nu het weer [temperatuur buiten] goed lijkt hebben ze daarvoor meer mensen nodig, dus ik ga terug.’
– *Bulgaarse man, interview*

Ondanks dat het thema ‘angst voor verdringing’ niet als vraag of stelling is opgenomen in de enquête en we hierover geen algemene uitspraken kunnen worden gedaan, is het opvallend dat dit door verschillende respondenten expliciet werd benoemd.

Taal

Voor zowel EU-arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden geldt geen verplichting om de Nederlandse taal te leren. Oekraïners vallen onder de Richtlijn Tijdelijke Bescherming (RTB) en zijn daardoor niet inburgeringsplichtig. EU-arbeidsmigranten kunnen zich zonder inburgeringsverplichting in elk EU-land vestigen. Doordat veel arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden de Nederlandse taal niet spreken, blijven zij (langdurig) afhankelijk van anderen, voor zowel het (vinden van) werk, als huisvesting, als ook het verkrijgen van informatie. Hoewel er (gratis) taallessen beschikbaar zijn voor beide groepen, geeft een deel van de respondenten aan hier geen gebruik van te willen maken, onder andere om de volgende redenen:

1. Voor een deel van de Oekraïense respondenten is onzekerheid over de duur van hun verblijf en de mogelijke terugkeer naar het eigen land, reden om de Nederlandse taal niet te willen leren. Voor arbeidsmigranten is de (verwachte) korte verblijfsduur een reden.
2. Daarbij hebben beide groepen vanwege hun werk niet altijd de tijd en energie om taallessen te volgen. Ook wordt door sommigen de noodzaak niet gevoeld omdat op het werk Engels wordt gesproken en/of omdat in de sociale kringen Engels of de eigen taal wordt gesproken.
3. Beide groepen noemen daarnaast ook als reden het ontbreken van een (passend) taalaanbod.

Tegelijkertijd geeft de meerderheid van de Oekraïense en EU-arbeidsmigranten aan dat zij de Nederlandse taal wel willen leren. Overwegingen om de taal wel te willen leren, die bij beide groepen een rol hierbij spelen zijn:

- Het niet spreken van de Nederlandse taal wordt als belangrijke belemmering ervaren op een stap naar beter betaald werk of een hogere functie.
- Het spreken van de Nederlandse taal wordt door respondenten gezien als een belangrijke voorwaarde voor betere communicatie en integratie. Hierbij wordt genoemd dat de Nederlandse taal van belang is voor contact met burens, collega's of om de kinderen te kunnen helpen met school.
- Een andere overweging betreft de eigen persoonlijke en sociale ontwikkeling. Het spreken van de Nederlandse taal helpt om zelfstandiger te kunnen functioneren in de samenleving.

Taalbeheersing en behoeften

Het belang van het spreken van de Nederlandse taal, is zowel bij de onderdelen wonen, als werk al meerdere keren benoemd. Doordat veel arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden de Nederlandse taal niet spreken, blijven zij (langdurig) afhankelijk van anderen, voor zowel het (vinden van) werk, als huisvesting. Het (enigszins) spreken van de Nederlandse taal is een belangrijke voorwaarde om zelfredzaam te kunnen zijn. Maar voor deze groepen is het leren van de Nederlandse taal niet verplicht.

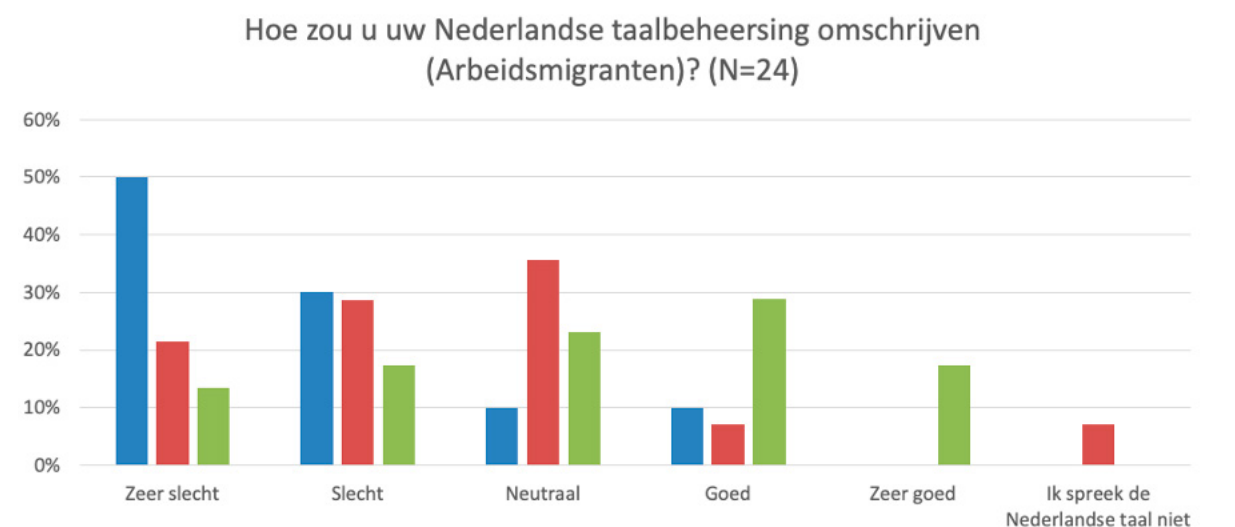
Context: Geen verplichting leren van de taal, wel (laagdrempelig) aanbod

EU-arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden zijn niet verplicht de Nederlandse taal te leren. Voor Oekraïense ontheemden geldt dat zij in tegenstelling tot andere vluchtelingengroepen niet inburgeringsplichtig zijn, omdat zij worden opgevangen onder de Richtlijn Tijdelijke Bescherming (RTB). Daarmee hebben zij wel direct toegang tot de arbeidsmarkt, maar volgen zij geen inburgeringstraject en (bijbehorende) taalcursussen. EU-arbeidsmigranten kunnen zich overal in Europa vestigen zonder verdere inburgeringsverplichtingen. Anders dan voor inburgeringsplichtige migranten, zijn arbeidsmigranten dan ook zelf verantwoordelijk voor het leren van de Nederlandse taal.

EU-arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden kunnen wel gebruik maken van taalonderwijs dat wordt aangeboden vanuit de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB). Op grond van deze wet hebben gemeenten een regierol om lokaal aanbod beschikbaar te stellen om laaggeletterdheid aan te pakken. Ook bibliotheken, scholen en werkgevers kunnen aanspraak maken op deze gelden. Voorbeelden hiervan in Den Haag zijn onder andere taallessen bij de Taal+ school van ROC Mondriaan en Stichting Taal aan Zee, maar ook inloopconversatie bij bibliotheken en het Taalhuis.

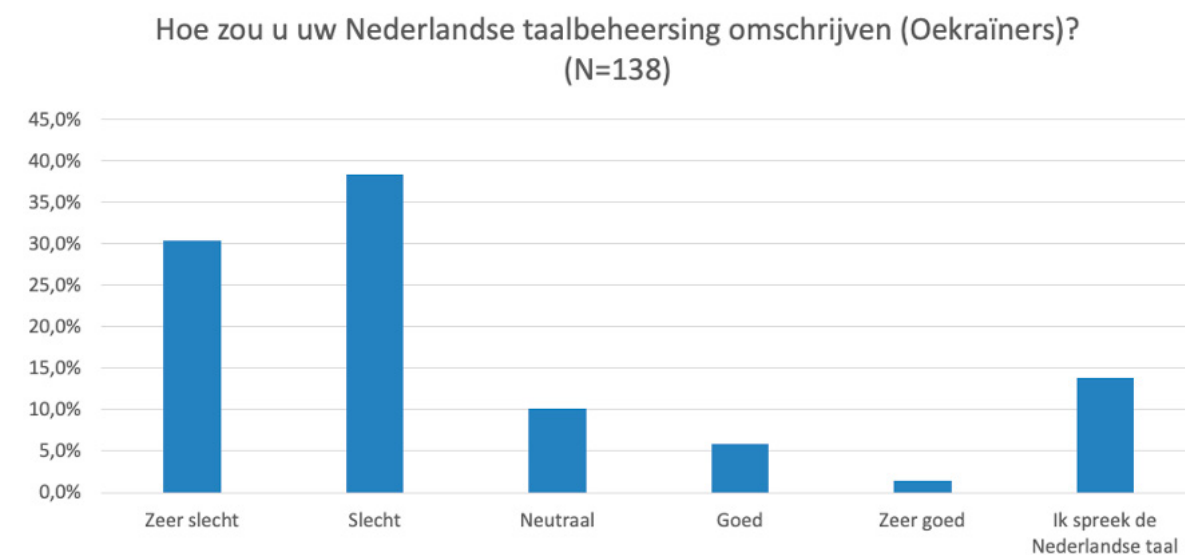
Beheersing Nederlandse taal afhankelijk van verblijfsduur, werkomstandigheden en aanbod

Volgens Sobczyk-Turek & Cremers (2023) kent meer dan de helft van de arbeidsmigranten in Nederland geen of weinig Nederlands. Dit geldt in het bijzonder voor arbeidsmigranten die kort in Nederland verblijven. Dit zien we ook terug onder onze respondenten, zie figuur T1. Onder de arbeidsmigranten die kort in Nederland verblijven (0-2 jaar & 3-5 jaar) geeft de meerderheid aan (zeer) slecht Nederlands te spreken. Arbeidsmigranten die langer in Nederland verblijven, zijn positiever over hun taalbeheersing; onder de arbeidsmigranten die langer dan 5 jaar in Nederland is, geeft meer dan een derde aan (zeer) goed Nederlands te spreken. Belangrijk hierbij te noemen is dat de respons onder arbeidsmigranten op deze vraag gering is, omdat de vraag niet in de korte survey is opgenomen.

Figuur T1: Nederlandse taalbeheersing (arbeidsmigranten)

Onder de Oekraïense respondenten is het beeld vergelijkbaar. De meerderheid geeft aan de Nederlandse taal (zeer) slecht te beheersen (zie figuur T2). Ook uit ander onderzoek (Van Enk et al., 2024) blijkt dat Oekraïners hun Nederlandse taalvaardigheid zelf als zwaar onvoldoende beoordelen.

Figuur T2: Nederlandse taalbeheersing (Oekraïners)

Onder de Oekraïense respondenten spreekt een derde (35 procent) geen Nederlands én geen Engels. Onder de Bulgaarse en Poolse respondenten ligt dit aandeel aanzienlijk lager, respectievelijk 13 en 14 procent. Onderzoek van het Kenniscentrum Arbeidsmigranten wijst uit dat arbeidsmigranten die geen Engels of Nederlands spreken veelal de meest kwetsbare groep vormen; zij verrichten vaker laaggekwalificeerd werk, zijn vaker uitzendkrachten en verblijven veelal in tijdelijke huisvesting (Sobczyk-Turek, Cremers, 2023).

Redenen om de taal niet te leren: onzekerheid verblijf en ontbreken tijd en noodzaak

In de survey en tijdens de focusgroepen hebben we de respondenten gevraagd waarom zij de Nederlandse taal wel of niet willen leren. We zullen hier de drie redenen noemen die door de respondenten het vaakst zijn benoemd.

1 Een vaak genoemde reden voor het niet leren van de taal, heeft te maken met de tijdelijkheid of de onzekerheid van het verblijf. Zo geven verschillende arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden aan - als antwoord op de vraag in de survey 'waarom ze de Nederlandse taal niet willen leren' - dat zij dit niet willen omdat zij niet in Nederland zullen blijven.

'Waarom ik geen Nederlands leer: ik weet niet wat onze status hier is. Waarom zou ik Nederlands leren als ik liever mijn Engels wil leren en verbeteren. We wonen maar tijdelijk in Nederland, we weten niet of we hier blijven, of dat onze status eindigt en we terug moeten naar Oekraïne. Waarom heb ik Nederlands nodig als ik overal Engels kan gebruiken?'
- Oekraïense vrouw, focusgroep.

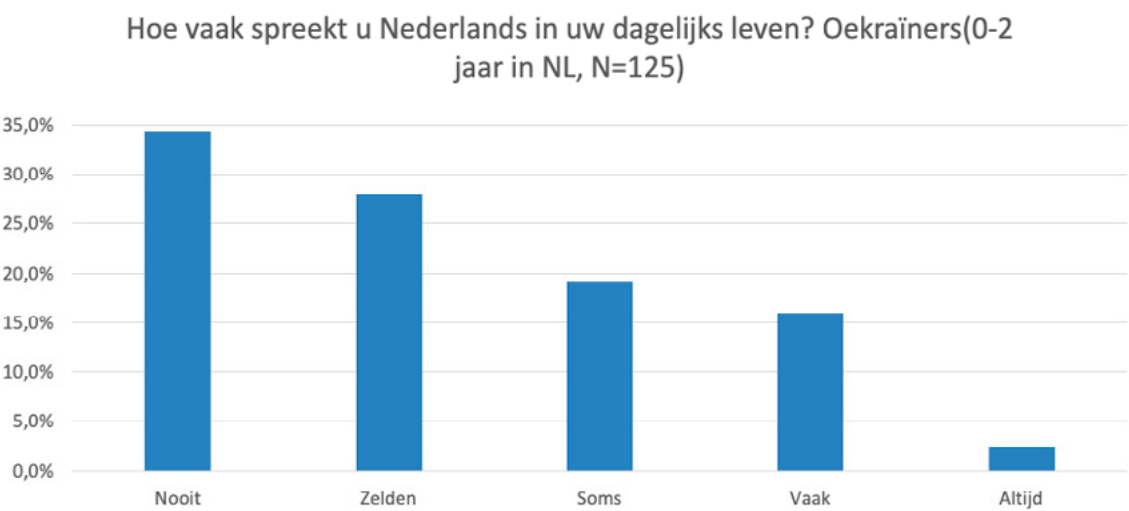
2 Zoals ook uit het onderstaande citaten blijkt, wordt als tweede reden genoemd, het ontbreken van tijd en/of noodzaak om Nederlands te leren.

'Ik begon de taal vrij snel te leren. Er is hier een dame die privélessen geeft. Ik deed A1, A2, daarna wilde ik doorgaan met leren, maar toen stond mijn baan in de weg. Ik moest verhuizen en toen gaf ik het op. Ik leer nog steeds op gehoor. Ik begrijp veel. Ik had geen probleem met het vertalen van officiële documenten of zoiets. Maar andersom, als ik ergens over moet communiceren, moet ik nog steeds Engels gebruiken.'
- Poolse vrouw, focusgroep

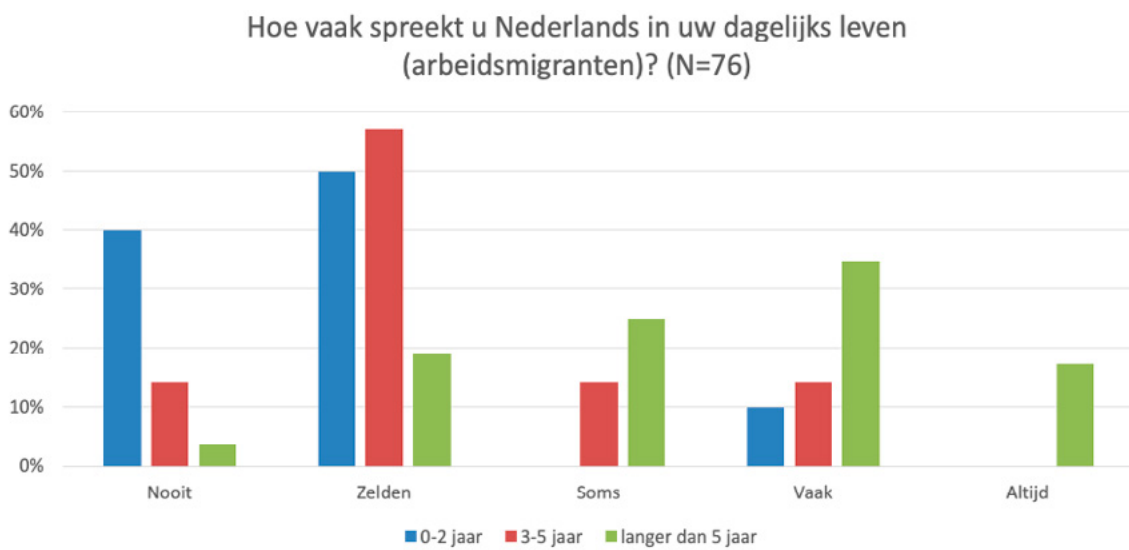
'We hebben geleerd om met collega's in gebarentaal te praten. We hoeven niet in het Nederlands te praten, dat is slecht, we leren geen Nederlands of Engels.'
- Oekraïense vrouw, focusgroep

Deze redenen worden door zowel arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden genoemd. Door hun werk hebben zij niet altijd de tijd en energie om de taallessen te volgen. Daarbij wordt door sommigen de noodzaak niet gevoeld omdat op het werk Engels wordt gesproken en/of omdat in de sociale kringen waarin de respondenten

verblijven de moedertaal wordt gesproken of Engels. Volgens het Kenniscentrum Arbeidsmigranten komt een derde van de arbeidsmigranten helemaal niet, of zelden in contact met de Nederlandse taal op de werkvloer (Sobczyk-Turek en Cremers, 2023). In onze surveyresultaten geeft maar liefst driekwart van de groep arbeidsmigranten die tussen de 3-5 jaar in Nederland verblijft aan nooit of zelden Nederlands te spreken in het dagelijks leven. Onder de groep die langer dan 5 jaar in Nederland verblijft, gaat het om een derde van de respondenten (zie figuur T4).

Figuur T3. Hoe vaak Nederlands gesproken wordt (Oekraïners)

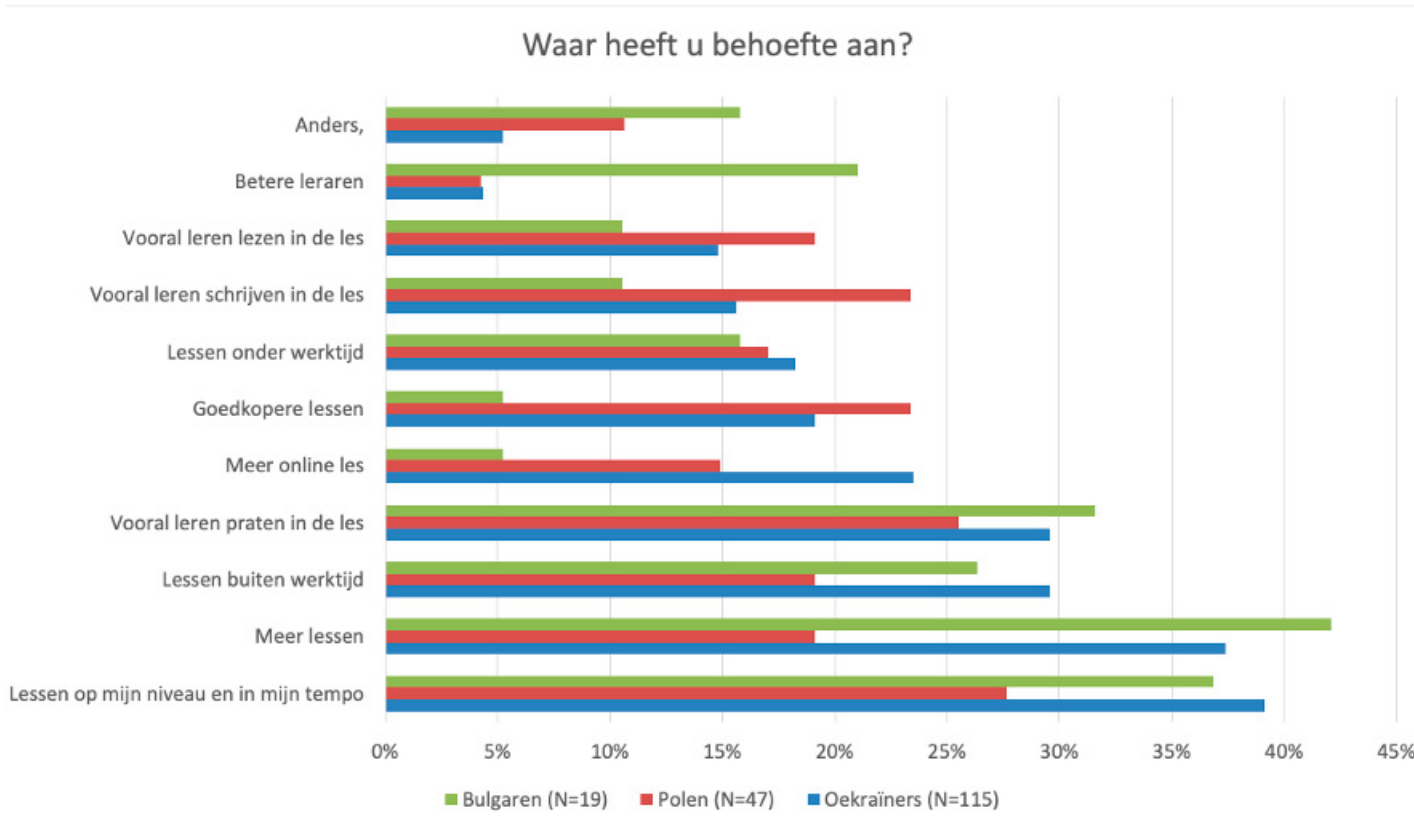
Figuur T4. Hoe vaak Nederlands gesproken wordt (arbeidsmigranten)

3

Een derde reden die wordt genoemd om de Nederlandse taal niet te leren, is onvoldoende toereikend/ passend aanbod aan (gratis) taallessen. Dit varieert van de beschikbaarheid van taallessen tot een passend aanbod dat aansluit op persoonlijke wensen en behoeften (zie figuur T5).

'Ik heb me ingeschreven voor een Nederlandse taalcursus in september 2023. Ze zeiden dat we na Nieuwjaar zouden beginnen. Ik wacht nog steeds. Nu is het maart. Ik heb ze al herinnerd dat ik wacht. Nu zoek ik nieuwe cursussen. Maar ik begrijp dat de studie niet eerder begint dan in de herfst van dit jaar.'

– Oekraïense vrouw, focusgroep

Figuur T5. Behoeftedomein wat betreft taallessen

Motivatie leren van de taal: betere integratie, ontwikkel- en carrièrekansen

De respondenten (zowel Oekraïners als arbeidsmigranten) die wel taallessen volgen of hebben gevolgd, hebben dit onder meer gedaan via een app, een taalcursus of hebben taalles van familie of vrienden gekregen. Sommige arbeidsmigranten hebben al Nederlandse lessen gevolgd, voordat zij naar Nederland kwamen.

‘Ik was nog aan het leren in Polen voordat ik kwam, volgens de Delftse Methode [specifieke taalmethode]. En het werd georganiseerd door het arbeidsbureau dat het werk organiseerde. Met 3 maanden kende ik al 2.000 woorden en dat was genoeg om al iets te begrijpen. Dit is niveau A2.’

– Poolse vrouw, focusgroep

In een open vraag in de survey en tijdens de focusgroepgesprekken gaven de respondenten verschillende redenen waarom zij de Nederlandse taal willen leren. Zowel arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden zijn gemotiveerd om Nederlands te leren voor betere kansen op werk en carrièremogelijkheden. Het niet spreken van de Nederlandse taal wordt als belangrijke belemmering ervaren op een stap naar beter betaald werk of een hogere functie (zie ook Adviesraad Migratie, 2024). Een tweede reden die wordt genoemd om de taal te leren door beide groepen is betere communicatie en integratie. Hierbij wordt bijvoorbeeld genoemd dat de Nederlandse taal van belang is voor contact op school of de kinderen te kunnen helpen met school. Maar ook meer in het algemeen, om beter met mensen, waaronder bijvoorbeeld de bureaus, te kunnen communiceren. Een derde reden betreft persoonlijke en sociale ontwikkeling. Een respondent merkt hierover op: ‘ik zal mij zelfverzekerder voelen als ik Nederlands spreek’. Voor andere respondenten gaat het om ‘zelfstandig te kunnen zijn’ en ‘jezelf te kunnen ontwikkelen’.

Hoe leren Oekraïense ontheemden en arbeidsmigranten de Nederlandse taal?

Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten zijn niet verplicht de Nederlandse taal te leren. Toch is er onder beide groepen de behoefte om de taal te leren en een deel volgt ook Nederlandse taallessen. Onder beide groepen is het leren van de taal via een app, zoals Duolingo, populair. Het voordeel van een app is dat de taal vanuit huis en op ieder moment geleerd kan worden. Het nadeel van de app is dat het beperkt is wat je kan leren. Daarnaast wordt de Nederlandse taal ook via familieleden of vrienden geleerd. Soms is dit alleen via het voeren van gesprekken in het Nederlands, maar onder bijvoorbeeld Oekraïense ontheemden wordt de Nederlandse taal ook via het gastgezin waar ze verblijven of eerder hebben verbleven geleerd. Tot slot wordt ook een school/ taalcursus genoemd. Deze respondenten geven aan dat ze Nederlandse les via de bibliotheek, ROC Mondriaan of via de werkgever volgen. Zoals de infographic die door studenten van de HHs is ontwikkeld ([Zie Bijlage: Studentenopdrachten](#)) is het niet altijd gemakkelijk om het aanbod van deze taallessen te vinden.

Toekomst

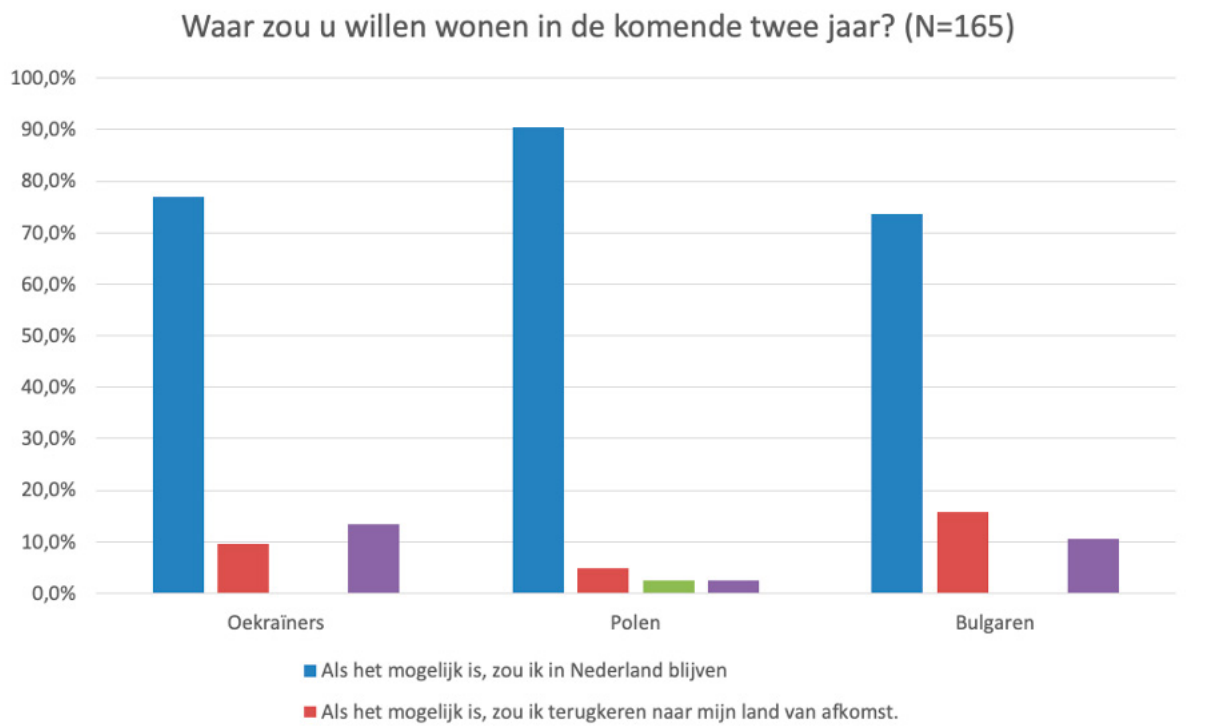
Voor zowel arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden wordt verondersteld dat zij tijdelijk in Nederland blijven. De realiteit is dat onder EU-arbeidsmigranten ongeveer een derde na vijf jaar nog in Nederland is. Ook de groep Oekraïense ontheemden is inmiddels langer in Nederland dan in eerste instantie werd verondersteld. Verschillende factoren zijn van invloed op de verblijfsduur.

- Voor arbeidsmigranten verandert de verblijfsduur vaak door persoonlijke omstandigheden, zoals betere woon-of werkomstandigheden en de komst van kinderen.
- De intentie om al dan niet terug te keren naar Oekraïne hangt van uiteenlopende factoren af, zowel in Oekraïne als in Nederland. Daarnaast spelen ook persoonlijke en gezinsomstandigheden een belangrijke rol. Hoe meer Oekraïense ontheemden ingebed raken, in het bijzonder de kinderen, hoe groter de kans is dat zij zullen willen blijven.

Toekomst

Zoals in de [inleiding](#) al is genoemd, is het beeld dat zowel arbeidsmigranten als Oekreïnse ontheemde vaak tijdelijk in Nederland blijven. Tegelijkertijd blijkt uit verschillende studies, dat een derde van de EU-arbeidsmigranten na vijf jaar nog in Nederland verblijft (zie o.a. Adviesraad Migratie, 2024; Bijwaard, 2022). En hoewel het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van Oekraïense ontheemden gericht is op terugkeer, is de vraag of en wanneer dit mogelijk zal zijn.

In de survey hebben we gevraagd waar de respondenten de komende twee jaar zouden willen wonen. Zowel de Oekraïense ontheemden als arbeidsmigranten geven aan dat zij een voorkeur hebben om in Nederland te blijven. Dit geldt zowel voor de groepen die korter dan twee jaar in Den Haag zijn, als de groepen die al langer in Den Haag wonen.

Figuur T1 Wens tot verblijf

Verblijfsduur arbeidsmigranten: afhankelijk van woon-en werkomstandigheden en kinderen

Hoewel veelal wordt verondersteld dat arbeidsmigranten tijdelijk in Nederland verblijven, is de realiteit vaak complexer en duurt het verblijf vaak langer dan oorspronkelijk gepland. Na vijf jaar verblijft ruim een derde van de arbeidsmigranten nog in Nederland. De verblijfsduur is afhankelijk van verschillende factoren. In de focusgroepen kwam naar voren dat de economische situatie in het herkomstland, een reden kan zijn om langer te blijven, evenals de woon- en werkomstandigheden in Nederland.

‘Toen ik kwam, dacht ik dat ik gewoon geld zou verdienen en terug zou gaan, maar het ging zo door van jaar tot jaar, van jaar tot jaar, van jaar tot jaar. En vijf jaar geleden, toen gingen de salarissen omlaag en de prijzen omhoog en toen vond ik dat het geen zin had om daarheen terug te gaan.
- Poolse vrouw, 55 jaar, 15 jaar in Nederland.

Een andere veel genoemde reden om te besluiten om in Nederland te blijven, blijkt de komst van kinderen te zijn.

‘Ik kwam, zoals de meeste Polen, voor een jaar en toen.... het doel was om 10 jaar te blijven. In die tijd heb ik een kind gekregen, je koopt een flat, je netwerk van contacten wordt groter, je kind gaat naar school. Je kind begint te wennen aan de Nederlandse school en het is steeds moeilijker om terug te gaan. Mijn kind spreekt Pools, maar het zou niet makkelijk zijn om het goed te doen op school in Polen. We denken erover om terug naar Polen te verhuizen, maar ik weet niet wanneer. Zeker niet te snel. Ik blijf waarschijnlijk tot mijn 60ste in Nederland wonen. Mijn zoon is nu 13 jaar. Misschien verhuizen we over tien jaar wel.’
– Poolse vrouw, focusgroep

Het bovenstaande citaat maakt duidelijk dat voor arbeidsmigranten het veelal niet duidelijk is bij aankomst in Nederland hoe lang zij willen blijven en dat door (persoonlijke) omstandigheden en gebeurtenissen de wens van de verblijfsduur aan verandering onderhevig is en ook niet altijd een bewuste keuze is.

Verblijfsduur Oekraïense ontheemden: afhankelijk van verblijfsstatus en sociale en economische omstandigheden

Niet alleen van arbeidsmigranten wordt verondersteld dat zij tijdelijk in Nederland verblijven; ook van de Oekraïense ontheemden wordt verwacht dat zij op termijn zullen terugkeren naar Oekraïne. Het Nederlandse beleid ten aanzien van Oekraïense ontheemden is dan ook gericht op terugkeer. De uitkomsten van de survey (zie figuur T1) laten zien dat een grote meerderheid van de respondenten de komende twee jaar in Nederland wil blijven. Ook Kok et al. (2024) constateren dat een overgrote meerderheid van de al in Nederland aanwezige Oekraïense ontheemden voorlopig geen intenties heeft om terug te keren. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere Europese landen neemt de intentie om terug te keren onder Oekraïense ontheemden af (ibid).

De intentie om al dan niet terug te keren naar Oekraïne hangt van uiteenlopende factoren af, zowel in Oekraïne - waaronder het verloop van de oorlog, de veiligheidssituatie, en wederopbouw mogelijkheden- als in Nederland. Onderstaand is een overzicht gegeven van sociale, economische en juridische factoren die van invloed zijn op de keuze om in Nederland te blijven: het netwerk van Oekraïners in Nederland, de aansluiting bij de lokale bevolking en het vinden van werk dragen onder meer in positieve zin bij in de afweging om in Nederland te blijven. Daarnaast spelen ook onder Oekraïense ontheemden persoonlijke en gezinsomstandigheden een rol. Zo laat eerder onderzoek onder Oekraïense ontheemden in Den Haag zien dat vooral onder moeders die met jonge kinderen naar Nederland zijn gekomen de wens bestaat om in Nederland te blijven (Rusinovic et al., 2023).

Hoe langer de oorlog in Oekraïne duurt en hoe langer Oekraïense ontheemden in Nederland verblijven, hoe meer zij ingebed raken in de Nederlandse samenleving. Niet voor niets roepen Kok et al. (2024) dan ook op om na te denken over de toekomst van Oekraïners in Nederland. En niet, zoals nu het geval is, enkel uitgaan van terugkeer en tijdelijkheid.

Afbeelding 9 Factoren die van invloed zijn op keuze voor en vestiging in Nederland, bron: Kok et al (2024): 43

Conclusies en aanbevelingen

Langere verblijfsduur onder arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden

In tegenstelling tot het gangbare beeld van tijdelijk verblijf, is een derde van de arbeidsmigranten na vijf jaar nog in Nederland. En, als gevolg van de voortdurende oorlog in Oekraïne, zien we dat Oekraïense ontheemden inmiddels ook langer in Nederland verblijven dan in eerste instantie werd verondersteld. Verschillende factoren zijn van invloed op de verblijfsduur, maar bij beide groepen blijkt de komst of de aanwezigheid van kinderen een belangrijke reden om te (willen) blijven: kinderen integreren op school, leggen sociale contacten en wennen aan de Nederlandse taal en cultuur, waardoor terugkeer naar het land van herkomst minder wenselijk wordt. Beleid dat rekening houdt met zowel tijdelijke als langdurige verblijfsopties kan beter inspelen op veranderende wensen en behoeften.

Over tijd slaagt deel van arbeidsmigranten erin stabielere levens op te bouwen

Arbeidsmigranten die langer in Nederland en Den Haag verblijven, hebben vaker stabielere woonomstandigheden. Arbeidsmigranten die korter dan drie jaar in Nederland zijn, wonen vaak in gedeelde kamers. Echter, naarmate de verblijfsduur toeneemt, vooral na vijf jaar, stijgt de kans dat ze over een zelfstandige woning beschikken. Dit duidt op een vorm van sociale mobiliteit: hoe langer de verblijfsduur, hoe stabiel en zelfstandiger hun leefsituatie wordt.

Qua werkomstandigheden is het beeld minder eenduidig. Enerzijds verwerft een groeiend aantal respondenten een vast contract bij langer verblijf (>5 jaar) waar de meerderheid van respondenten die hier korter verblijven een tijdelijke contractvorm kennen. Tegelijkertijd groeit ook het aandeel zzp-ers bij langer verblijf, waarbij aan te tekenen valt dat dit ook vaak om sectoren gaat waar zzp-schap kan wijzen op schijnzelfstandigheid.

Langdurige kwetsbaarheid bij deel arbeidsmigranten vraagt om gerichte ondersteuning

Ondanks de vormen van sociale mobiliteit onder arbeidsmigranten die langer in Nederland verblijven, blijft een groep arbeidsmigranten - ook die langdurig in Nederland of Den Haag is - in een kwetsbare positie. Zij slagen er niet in om hun woon- en arbeidsomstandigheden te verbeteren. Sommigen verblijven daardoor al jarenlang in een kamer of gedeelde woning en werken langdurig in sectoren waar sprake is van schijnzelfstandigheid en een verhoogd risico op uitbuiting en slechte arbeidsomstandigheden.

Om deze vicieuze cirkel te doorbreken heeft deze groep arbeidsmigranten baat bij toegang tot netwerken die hen verder helpen met werk en wonen. De huidige inzet van de gemeente Den Haag middels veldwerkers en voorlichters is hierbij ondersteunend. Door daarnaast ook netwerkbijskomsten en evenementen te blijven organiseren, in samenwerking met lokale initiatieven en sleutelfiguren uit de verschillende gemeenschappen, kan deze groep arbeidsmigranten gemakkelijker (bredere) informatie en sociale steun vinden.

Naast deze toegang tot (andersoortige) netwerken, is het leren van de Nederlandse taal van cruciaal belang voor (het verbeteren van) de positie op de arbeidsmarkt, woningmarkt en in de samenleving.

Taalvaardigheid als sleutel voor loopbaanontwikkeling en zelfredzaamheid.

Zonder Nederlandse taalvaardigheid blijven veel arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden vastzitten in laagbetaalde banen die vaak niet aansluiten bij hun kwalificaties. Ook wordt een gebrek aan taalvaardigheid genoemd als obstakel voor zelfredzaamheid. Het houdt hen afhankelijk van sociale netwerken of bemiddeling om toegang te krijgen tot werk, huisvesting, informatie en andere voorzieningen. Een passend aanbod aan taallessen is dan ook van belang, ondanks het feit dat zowel Oekraïense ontheemden als EU-arbeidsmigranten niet verplicht zijn om de Nederlandse taal te leren. Denk hierbij aan een up-to-date en toegankelijk overzicht aan taallessen in de stad, een rijk aanbod aan niveaus en wisselend qua vorm (online zowel als fysiek). Oekraïense ontheemden kunnen daarbij ook baat hebben bij Engelse taallessen. Dit kan helpen bij het vinden van een baan in Nederland die beter aansluit op hun opleidingsniveau en werkervaring. Ook kan de opgedane kennis van het Engels van waarde zijn bij een eventuele terugkeer naar Oekraïne.

Onbenut arbeidspotentieel onder arbeidsmigranten en Oekraïense ontheemden

Onder zowel arbeidsmigranten als Oekraïense ontheemden is sprake van onbenut arbeidspotentieel. Zij verrichten werkzaamheden die onvoldoende, of niet, aansluiten op hun opleidingsniveau en/of eerdere werkervaring. Gelet op tekorten in sectoren zoals zorg en welzijn, de IT en techniek is het van belang om beter zicht te krijgen op en gebruik te maken van het potentieel van deze groepen.

Door niet alleen taallessen maar ook vaardigheidstrainingen aan te bieden kunnen zij mogelijk doorstromen naar sectoren en banen die beter aansluiten op hun opleidingsniveau, kennis en vaardigheden. Het organiseren van een passend aanbod vereist samenwerking tussen verschillende partijen waaronder de gemeente, werkgevers, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties. Samenwerking tussen deze actoren is essentieel om een geïntegreerd en effectief aanbod te realiseren.

Studentenopdrachten 2023-2024

In het jaar 2023-2024 hebben studenten van verschillende opleidingen van De Haagse Hogeschool opdrachten uitgevoerd in het kader van de onderzoeksagenda Migratie en Lokaal Beleid. Onderstaand is een kort overzicht gegeven van de opleidingen en een selectie van de eindproducten.

Studenten Integrale Veiligheidskunde (IVK)

Tweedejaars studenten van de opleiding IVK hebben aan de survey een aantal eigen vragen toegevoegd over de meldingsbereidheid onder Oekraïners en arbeidsmigranten. Studenten hebben in verschillende groepjes een opdracht hierover uitgevoerd en een posterpresentatie gegeven (13 juni 2024). Zowel de gemeente, als de politie als senioronderzoekers waren hierbij aanwezig. Uit de resultaten bleek dat veel Oekraïners en arbeidsmigranten niet bereid zijn om meldingen te doen bij de politie. Verschillende redenen werd hiervoor gegeven, zoals taalbarrières, onwetendheid waar ze kunnen melden, angst voor represaille, gebrek aan kennis over regelgeving en procedures in Nederland en gebrek aan vertrouwen in de politie.

Afbeelding 10: Studenten presenteren hun bevindingen. Beeld: Haagse Hogeschool

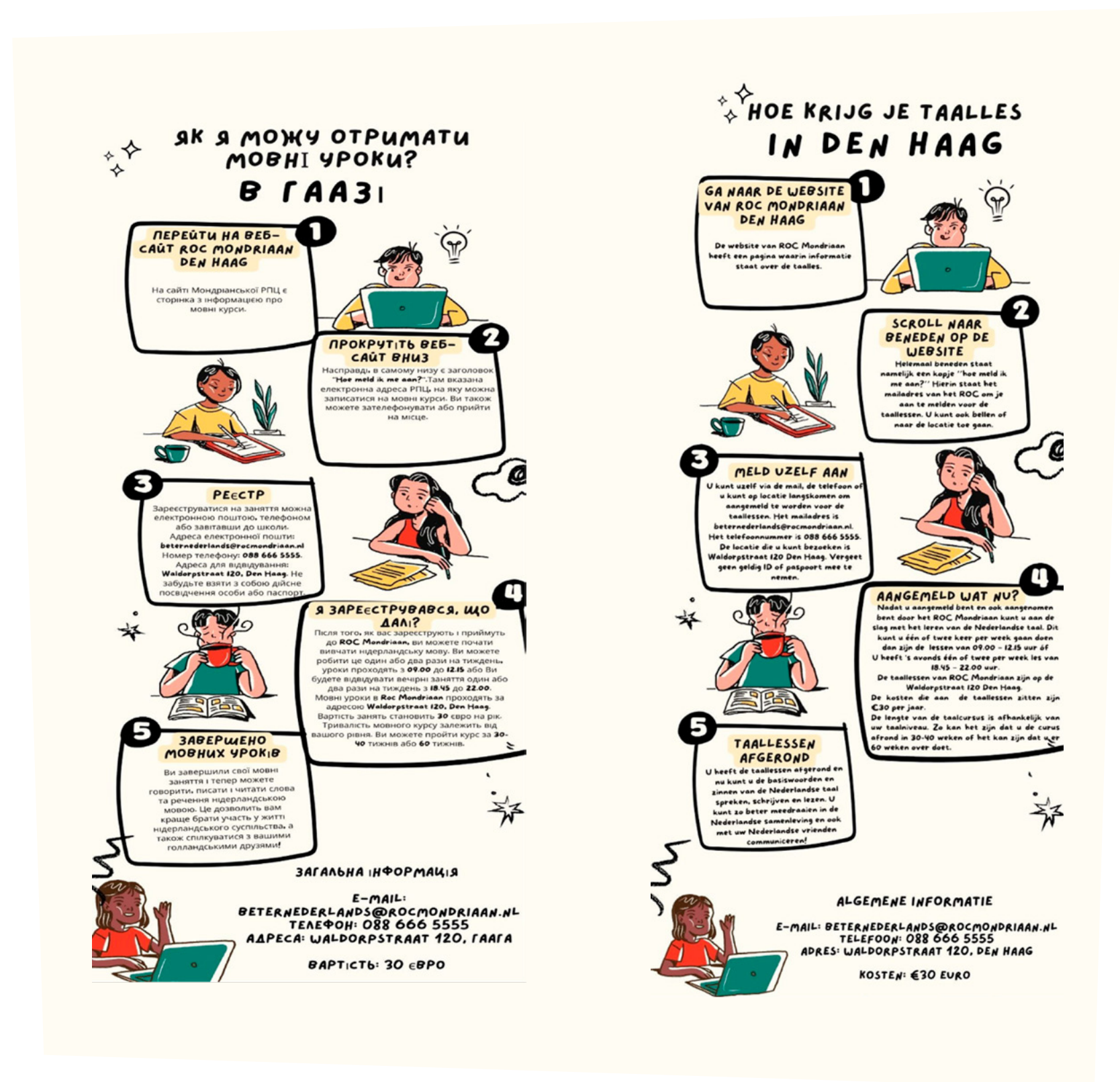
Afbeelding 12: Studenten presenteren hun bevindingen. Beeld: Haagse Hogeschool

Afbeelding 11: Studenten presenteren hun bevindingen. Beeld: Haagse Hogeschool

Studenten bestuurskunde

Tweedejaarsstudenten van de opleiding bestuurskunde zijn als onderdeel van het vak 'Projectmatig werken' aan de slag gegaan met de vraag hoe het taalonderwijs voor Oekraïense ontheemden is georganiseerd. Zij hebben als eindproduct een film en een infographic in drie verschillende talen gemaakt. De infographic wijst Oekraïense ontheemden op de mogelijkheid om Nederlandse taalles via het ROC te vinden. De video is te bekijken via deze link: https://youtu.be/0VYUQpA3_SE

Afbeelding 13: Infographic door studenten Bestuurskunde, De Haagse Hogeschool

Afstudeeropdracht student bestuurskunde

Een vierdejaarsstudent van de opleiding Bestuurskunde, Karima El Jaouhari, heeft onderzoek gedaan naar de particuliere opvang. In haar scriptie beschrijft zij best practices en geeft zij advies aan de gemeente hoe de particuliere opvang beter georganiseerd kan worden. Zie ook de checklist met aanbevelingen.

Studentenopdrachten 2024-2025

- Afstudeeropdracht student International Public Policy and Leadership. Deze student onderzoekt hoe de arbeidsmarktpositie van Oekraïense ontheemden verschilt tussen Nederland en Duitsland en hoe het nationale beleid hierop van invloed is. Verwachte afstudeerdatum: februari 2025
- Studenten HBO-ICT gaan in het najaar van 2024 aanvullende kwantitatieve analyses uitvoeren op het (survey) databestand. Opleverdatum: december 2024
- Studenten van de minor Kinderrechten doen van september-januari 2025 onderzoek doen naar kinderen van arbeidsmigranten. Opleverdatum: januari 2025
- Studenten pedagogiek gaan in november van start met onderzoek naar de ervaringen van Haagse Hogeschool studenten, afkomstig uit Midden- en Oost Europese landen.

Afbeelding 14: Afstudeeropdracht Karima El Jaouhari, Studente Bestuurskunde, De Haagse Hogeschool

Referenties

Inleiding

Adviesraad Migratie. (nog te verschijnen) *Investeren in samenleven met arbeidsmigranten*. Den Haag: Adviesraad Migratie

Dagevos, J. en Rusinovic, K. (2024). *Hoge arbeidsparticipatie onder Oekraïense vluchtelingen maar vaak onder niveau*. ESB, 109(4830).

https://esb.nu/wp-content/uploads/2024/02/058-060_Dagevos.pdf

Gemeente Den Haag. (2023). *Bijlage Raadsinformatie: Programma Arbeidsmigratie in goede banen*. Den Haag: Raadsinformatie (RIS) https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/13336028/1/RIS316674_Bijlage_-_Programma_Arbeidsmigrantie_in_goede_banen

Seidler et al. (2023). *Kwetsbaarheid en veerkracht. Een verkennend onderzoek naar de positie van kinderen van EU-arbeidsmigranten in zeven gemeenten*. Erasmus Universiteit: RISBO.
<https://open.overheid.nl/documenten/569f7a93-32a5-4014-99c1-bcc554285309/file>

Kenmerken

CBS. (2024). *Oekraïense vluchtelingen, 1 mei 2024*. CBS Statistiek.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/40/oekraiense-vluchtelingen-1-mei-2024>

CBS. (2024). *Ingeschreven Oekraïense gevluchte jongeren, 1 oktober 2023*. CBS Statistiek.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/15/ingeschreven-oekraiense-gevluchte-jongeren-1-oktober-2023>

Gemeente Den Haag. (2024). *Opbrengsten Stadsbijeenkomst Kinderen van Arbeidsmigranten, 19 juni 2024*.

PBLQ. (2020). *Adviesrapport: EU-arbeidsmigranten in de provincie Zuid-Holland*.
https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9570931/1/RIS307302_bijlage

Seidler et al. (2023). *Kwetsbaarheid en veerkracht. Een verkennend onderzoek naar de positie van kinderen van EU-arbeidsmigranten in zeven gemeenten*. Erasmus Universiteit: RISBO.

<https://open.overheid.nl/documenten/569f7a93-32a5-4014-99c1-bcc554285309/file>

Sobczyk-Turek, A., Cremers, J. (2023). *De woon-, werk- en leefsituatie van arbeidsmigranten in Nederland. De resultaten van het 5e arbeidsmigrantenpanel*. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten.

<https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2023/05/Eindrapport-De-woon-werk-en-leefsituatie-van-arbeidsmigranten-in-Nederland.pdf>

Van Enk et al. (2024). *Oekraïense vluchtelingen in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum.
<https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3378/Factsheet-2024-02-volledige-tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Wonen

Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. (2020). *Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan*.

Rijksoverheid, Den Haag.
<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-404846f9-9f80-400f-90c3-0c9a8b0fd036/pdf>

CBS. (2021). *Woontevredenheid; kenmerken woningen, regio's*. CBS Statline
<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84571NED/table?ts=1674218073541>

Gemeente Den Haag. (2023). *Bijlage Raadsinformatie: Programma Arbeidsmigratie in goede banen*. Den Haag: Raadsinformatie (RIS)
https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/13336028/1/RIS316674_Bijlage_-_Programma_Arbeidsmigrantie_in_goede_banen

Gemeente Den Haag. (2024). *Raadsbrief: Stand van zaken opvang Oekraïense ontheemden en asielzoekers*. Den Haag: Raadsinformatie (RIS).

<https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/14338146/1/RIS319242+Stand+van+zaken+opvang+Oekra%C3%AFense+ontheemden+en+asielzoekers>

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2024). *Invoering eigen bijdrage voor ontheemden uit Oekraïne*. Rijksoverheid, Den Haag.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2024/06/28/invoering-eigen-bijdrage-voor-ontheemden-uit-oekraïne>

Rusinovic et al. (2023). *Ontvlucht en ontheemd: Oekraïense vluchtelingen in Den Haag*. De Haagse Hogeschool.

https://www.dehaagsehogeschool.nl/sites/hhs/files/documents/Ontvlucht%20en%20ontheemd_Web%20definitief.pdf

Shaidrova et al. (2023). *Accommodation for Displaced People from Ukraine in the Netherlands: Challenges, Barriers, and Solutions*. Opora Foundation.

https://www.oporafoundation.nl/_files/ugd/92ebbf_84927c6f59244e3dbf0145e05c8678db.pdf

Sobczyk-Turek, A., Cremers, J. (2023). *De woon-, werk- en leefsituatie van arbeidsmigranten in Nederland. De resultaten van het 5e arbeidsmigrantenpanel*. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten.

<https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2023/05/Eindrapport-De-woon-werk-en-leefsituatie-van-arbeidsmigranten-in-Nederland.pdf>

Werk

Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. (2020). *Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan*.

Adviesraad Migratie. (2024). *Adviesrapport: Geen derderangsburgers. De risico's voor gedetacheerde arbeidsmigranten en de Nederlandse samenleving*.

[Adviesrapport: «Geen derderangsburgers. De risico's voor gedetacheerde arbeidsmigranten en de Nederlandse samenleving» | Publicatie | Adviesraad Migratie](#)

Botje, H.E., Hooft van Huysduynen, M. en R. Koens. (2024). *Explosieve groei van de arbeidsmigrant als zzp'er: 'Dit is een ramp in slow motion'*. Follow The Money.

<https://www.ftm.nl/artikelen/zzp-explosie-den-haag-door-malafide-arbeidsbemiddelaars>

CBS. (2024). *Werkzame beroepsbevolking; positie in de werkkring*. CBS Statline.

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85278NED/table?dl=7AE2F>

CBS. (2024). *Oekraïense vluchtelingen, 1 mei 2024*. CBS Statistiek.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/40/oekraïense-vluchtelingen-1-mei-2024>

Cremers, J. (2022). Inclusief hr-beleid voor arbeidsmigranten hard nodig. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 38(3), 365-384. Rijksoverheid, Den Haag.

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-404846f9-9f80-400f-90c3-0c9a8b0fd036/pdf>

Rusinovic et al. (2023). *Ontvlucht en ontheemd: Oekraïense vluchtelingen in Den Haag*. De Haagse Hogeschool.

https://www.dehaagsehogeschool.nl/sites/hhs/files/documents/Ontvlucht%20en%20ontheemd_Web%20definitief.pdf

Rusinovic K. en A. Ham (2023). *Kwetsbaar maar kansrijk*. Oekraïense ontheemden op de arbeidsmarkt. Sociale Vraagstukken.

<https://www.socialevraagstukken.nl/kwetsbaar-maar-kansrijk-oekraïense-ontheemden-op-de-arbeidsmarkt/>

SER. (2024). *Informatie Oekraïense vluchtelingen*.

<https://www.ser.nl/nl/thema/werkwijzer-vluchtelingen/vluchtelingen-uit-oekraïne#:~:text=Verreweg%20de%20meeste%20Oekraïense%20vluchtelingen,ook%20onder%20de%20zakelijke%20dienstverlening.>

Sobczyk-Turek A., & Cremers, J. (2023). *De woon-, werk- en leefsituatie van arbeidsmigranten in Nederland. De resultaten van het 5e arbeidsmigrantenpanel*. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten.

<https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2023/05/Eindrapport-De-woon-werk-en-leefsituatie-van-arbeidsmigranten-in-Nederland.pdf>

Sobczyk, A., & Cremers, J. (Ed.) (2024). *Eindrapport 7e peiling Goed Werkgeverschap. Hoe zorgen Nederlandse Werkgevers voor arbeidsmigranten? Diagnose van goed werkgeverschap onder arbeidsmigranten. De resultaten van het 7e arbeidsmigrantenpanel*. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten. <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2024/06/Eindrapport-7e-peiling-Goed-werkgeverschap.pdf>

Van Enk et al. (2024). *Oekraïense vluchtelingen in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum. <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3378/Factsheet-2024-02-volledige-tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Taal

Adviesraad Migratie. (nog te verschijnen) *Investeren in samenleven met arbeidsmigranten*. Den Haag: Adviesraad Migratie

Sobczyk, A., & Cremers, J. (Ed.) (2023). *De Nederlandse taalvaardigheid onder arbeidsmigranten: De resultaten van het 6e arbeidsmigrantenpanel*. Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten. <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/wp-content/uploads/2023/10/Eindrapport-De-Nederlandse-taalvaardigheid-onder-arbeidsmigranten.pdf>

Van Enk, B. et al. (2024). *Oekraïense vluchtelingen in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum. <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3378/Factsheet-2024-02-volledige-tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Toekomst

Adviesraad Migratie. (2024). *Adviesrapport 'Afgewogen arbeidsmigratie. Gericht arbeidsmigratiebeleid voor brede welvaart'*. <https://www.adviesraadmigratie.nl/publicaties/publicaties/2024/09/10/adviesrapport-afgewogen-arbeidsmigratie>

Kok et al. (2024). *Beschermingsopdracht Oekraïense ontheemden in Nederland*. Clingendael. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2024-10/DG-OEK_3.0.pdf

Bijwaard, G. (2022). *Verblijfsduur van arbeidsmigranten in Nederland*. Demos: bulletin over bevolking en samenleving 38 (9): 8. [Verblijfsduur van arbeidsmigranten in Nederland - NIDI](#)

Rusinovic et al. (2023). *Ontvlucht en ontheemd: Oekraïense vluchtelingen in Den Haag*. De Haagse Hogeschool. https://www.dehaagsehogeschool.nl/sites/hhs/files/documents/Ontvlucht%20en%20ontheemd_Web%20definitief.pdf

Samenwerkingsagenda Migratie en Lokaal Beleid

Colofon

Oekraïense ontheemden en EU-arbeidsmigranten in Den Haag: Wonen, werk en taal

ISBN: 9789083447445

Januari 2025

Voor meer informatie: KenniscentrumGUTs@hhs.nl

Door: Stefanie L. Schuddebeurs, Anita Ham, Peter Hermus en Katja Rusinovic

Met dank aan onze student-onderzoekers Elitsa Davidova, Karima El Jaouhari, Jikke Eikelboom, Cristina Mitrea, Todor Mirchev, Britte Oosterwijk, Alexander Rietveldt, Bartosz Wieczoreck en Rintje Wijngaard.

